

Исмаил Раджи ал-Фаруки
Лоис Ламия ал-Фаруки

КОРАНЪТ И СУННАТА

OCCASIONAL PAPER 23

КОРАНЪТ И СУННАТА

Коранът и Сунната (Bulgarian)
Исмаил Раджи ал-Фаруки и Лоис Ламия ал-Фаруки

Copyright © Center for Advanced Studies and the International Institute of Islamic Thought (IIIT), First Edition 1445AH / 2023CE

ISBN: 978-9926-471-97-2 Paperback

Translated into Bulgarian from the English Title:
The Qur'ān and the Sunnah (Occasional Papers Series 25)
Ismā'īl R. Al Fārūqī and Lois Lamyā' Al Fārūqī

Copyright © The International Institute of Islamic Thought (IIIT), First Edition
1435AH / 2014CE

ISBN 978-1-56564-655-1 Paperback

IIIT
P.O. Box 669
Herndon, VA 20172, USA
www.iiit.org

IIIT London Office
P.O. Box 126
Richmond, Surrey
TW9 2UD, UK
www.iiituk.com

ПРЕВОД

Захари Събев

РЕДАКТОР

Селви Мурад

КОМПЮТЪРНА ОБРАБОТКА

Йълдуза и Селмир Паязетович

ДИЗАЙН НА КОРИЦАТА

Мухамед Хасанович

ВОТОН

Център за академични изследвания (CNS)
Marka Marulića 2C, 71000 Sarajevo
www.cns.ba / cns.sarajevo@gmail.com

ПЕЧАТ

Amos Graf d.o.o. Sarajevo

Тази книга е защитена с авторски права. Някоя част от нея не може да бъде възпроизвеждана без писменото съгласие на издателите, освен при установено със закон изключение и с оглед разпоредбите на съответните колективни лицензионни договори.

Мненията и гледните точки, съдържащи се в тази книга, принадлежат на нейните автори и не обвързват издателите.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-23-28

al-FARUQI, Isma'il Ragi

Koran"t i Sunnata / Isma'il Radži al-Faruqi, Luis Lamia al-Faruqi ; prevod Zahari S"bev. - Sarajevo :
Cent"r za akademični izsledvanija, CNS, 2023. - 106 str. : ilustr. ; 21 cm

Prijevod djela: The Qur'ān and the Sunnah. - Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-471-97-2

1. al-Faruqi, Lois Lamyā'

COBISS.BH-ID 57622022

Исмаил Раджи ал-Фаруки
Лоис Ламия ал-Фаруки

КОРАНЪТ И СУННАТА

Превод
Захари Събев

Сараево, 2023.

Публикацията е издадена благодарение на подкрепата
на Международен институт за ислямска мисъл (ИИТ)

Съдържание

Предговор.....	7
Коранът	9
Откровението и История на пророчеството	11
Кулминацията на Феномена на пророчеството	19
Коранът като Божествено слово	21
Запазването на арабския език и на неговите категории.....	29
Идеологическото съдържание на Корана.....	35
„Как“ и „какво“ на откровението.....	35
Идеина структура.....	38
Сунната	43
Текстовата база	45
Съдържанието	53
Мухаммед като поклонник, служещ на Аллах.....	56
Мухаммед като призоваващ към Аллах.....	60
Мухаммед като семеен човек.....	66
Родословното дърво на Пророка	74
Хронология на живота и дейността на Пророка.....	75
Мухаммед като лидер.....	78
Таблицы с халифите	82

Предговор

Международният институт за Ислямска Мисъл (МИИМ) с голямо удоволствие ви представя Поредица от извънредни статии №25 на тема *Коранът и Сунната* от Исмаил ал-Фаруки и Лоис Ламия ал-Фаруки. Професор Исмаил ал-Фаруки (1921-1986) е палестинско-американски философ, визионер и авторитет в областта на сравнителното изследване на религиите. Бидейки голям съвременен изследовател на Исляма, неговата научна дейност обхваща целия спектър на ислямските изследвания и включва области като изучаването на религията, ислямската мисъл, подходите към познанието, историята, културата, образованието, междурелигиозния диалог, естетиката, етиката, политиката, икономиката и науката. Без съмнение ал-Фаруки е един от великите мюсюлмански учени на ХХ век.

Професор Лоис Ламия ал-Фаруки (Луис Ибсен) (1926-1986), съпруга на Исмаил Раджи ал-Фаруки, е експерт по ислямско изкуство и музика. Тя е преподавала в университетите в Бътлър, Пенсилвания, Виланова и Темпъл (САЩ). Публикациите ѝ включват „Анотиран речник на арабски

музикални термини“ и „Жените, мюсюлманското общество и Ислямът“.

Създаденият през 1981 г. ИИТ служи като основен център за подпомагане на сериозни научни усилия, основани на ислямската визия, ценности и принципи. Изследователските програми, семинарите и конференциите на Института през последните тридесет години са довели до публикуването на повече от четиристотин заглавия на английски и арабски език, много от които са преведени на други основни езици.

*Анас С. Ал-Шейх-Али
Академичен съветник, офис на ИИТ в Лондон*

Коранът

Откровението и История на пророчеството

Откровението или предаването на Божията воля на човека има дълга история и е приемало различни форми. В по-ранни времена Бог или съществото, приемано за божествено, разкривал волята си косвено чрез знаменията на природата или директно чрез видения и сънища, които свещениците трябвало да дешифрират, предават и прилагат. Данните от откровенията се съхранявали, като се записвали в паметта на хората. Те са били припомняни, рецитирани или призовавани при церемониални случаи. Някои са се превърнали в жива традиция; други са били забравени или трансформирани в нещо друго след отминаването на първоначалните получатели на Откровението. Естествено, всички те са били обект на забора, лично тълкуване и променящите се нужди и условия на преносителите. Тяхното записване или текстуализиране е закъсняло и във всеки случай е трябвало да изчака изобретяването на писмеността. Идеята, че божественото послание е свято и следователно е обект на религиозно табу, забраняващо да се посяга на него,

може би е толкова стара, колкото и самото Откровение. Въпреки това най-ранният текст на божествено послание, съдържащ твърдение за такава святост или табу - и по този начин установяващ чрез вътрешни доказателства, че разпространителите на това послание го смятат за такава, е Кодексът на Хамурапи. Свидетелствата за него са отчасти графични и отчасти словесни. Първото от тях представя Хамурапи в благоговейна поза пред бога на правосъдието, Шамаш, който му връчва закона. Второто се състои от потвърждението на самия Хамурапи, че законът му е бил предаден от Бога, който остава негов върховен изпълнител и пазител, и кодексът отпраща заплаха към онези, които биха подправили текста му.¹

В знамение, отразяващо традицията на ханефиите (монотеисти в древна Арабия, съществували допреди Пророка Мухаммед да се роди), Коранът говори за *сухуф* (низпослани текстове) на Ибрахим (Авраам).² Въпреки че археологията все още не е открила физическо доказателство за тяхното съществуване, не е неразумно да се предположи тяхното съществуване. Тъй като историците са се съгласили да поставят Ибрахим в патриархалната епоха 2000-1400 г. пр.н.е. - вероятно е той да е знаел да чете и пише и е разглеждал текста на божественото послание със същото благоговение, както съвременниците на Хамурапи, които са били сънародници и съратници на Ибрахим.³

Следващата претенция от този вид е това, направено от името на цар Езекил, който управлява в Юда от 715 до 687

1 Както е посочено в "The Prologue" и "The Epilogue" от Code of Hammurabi, J. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1955), стр. 164-165 и 177-180, съответно.

2 Коран 87:18-19.

3 John Bright, *A History of Israel* (London: SCM Press, 1960), стр. 62-63; George E. Mendenhall, "Covenant Forms in Israelite Tradition," *The Biblical Archeologist* 17 (1954), стр. 58-60; Stanley B. Frost, *Patriarchs and Prophets* (Montreal: McGill University Press, 1963), стр. 15-16

г. пр. н. е. Претенцията на Езекил за слава е постигнатата от него реформа, която се стреми да централизира култовите обреди на евреите - реформа, за която се твърди, че изпълнява изискването на Второзаконието и следователно предполагаща както съществуването на текст, така и това, че той е свещен за народа. Въпреки това в нито една законова книга не се загатва нещо във връзка с тази реформа.⁴ „Книга“ наистина се споменава във връзка с реформата на по-късен наследник на Езекия, Йосия (640-609 г. пр. Хр.) и това е третото твърдение от този вид (II Царе 22:8). Инструктиран от царя да извади на показ съкровището от сребро от хранилището на храма, за да го похарчи за поправка на стените му, Хилкия, първосвещеникът, намира „книга за закона“, за която не може да гарантира.⁵ Царят заповядал на министрите си, както и на Хилкия да излязат пред народа и да попитат „цялото Юдейско царство за думите на всеки относно тази книга“, към която „бащите ни не се вслушаха“. Никой не се хванал на примамката, освен една Хулда, „пророчица“ със съмнителна репутация, която се възползвала от случая, за да защити антиханаанския, антиасимилационен възглед за книгата, който нито царят, нито първосвещеникът някога са знаели. (II Царе 22:11-20). По-късно се появило и четвърто твърдение „Божие слово“, което дошло при Йеремия, било хвърлено в огъня от цар Йоаким около 598-597 г. пр.н.е., защото то заплашвало Юдейското царство с тежко наказание от ръцете на Вавилон (Йеремия 36:20 и сл.). Това не го е унищожило, защото Йеремия можел да го рецитира по памет. Въпреки това редакторът на Книгата на Йеремия е сметнал за уместно да предупреди читателя,

4 Н. Н. Rowley, *The Growth of the Old Testament* (London: Hutchinson University Library, 1960), стр. 30-31.

5 Пак там; Н. Wheeler Robinson, *The Old Testament: Its Making and Meaning* (London: University of London Press, 1961), стр. 189.

че към това Божие слово, което е дошло до Йеремиа, „са добавени много подобни думи“ (Йеремиа 36:32). Два века по-късно е направено пето клеймо, когато Езра въвел още една версия на Божия закон, който учените класифицират като Р в противовес на по-ранния версии на J и E, както и на D, гореспоменатата законова книга на Йосия, Хилкия и Хулда.⁶ През двете хилядолетия на предхристиянската история евреите със сигурност са получили множество откровения. Но няма доказателства, че те някога са постигнали съгласие или са запазили текст по начин, достоен за неговия божествен произход. Това е станало на събора в Ямния (Ибна) през 100 г. пр. н. е., когато набор от стари наследени текстове, редактирани многократно от неизвестни лица, е обявен за свят и следователно за „омърсяване на ръцете“ на тези, които са ги докоснали.⁷ Дори тогава текстове, известни като „Последните пророци“ и „Писанията“, не са били окончателно фиксирани, а щели да търпят допълнения. Канонизацията е била дълъг процес, в който Петокнижието първо е било признато за канонично, последвано след това и от другите части на корпуса.

Това развитие на текстовете на Откровението до голяма степен е обусловено от промяната на отношението към феномена на пророчеството. В Месопотамия царят и назначените от него провинциални управители са действали като получатели на посланията от небето и като

6 Bright, *A History of Israel*, стр. 374-375; Rowley, *The Growth of the Old Testament*, стр. 34-36; Nehemiah 8. Твърдението на редактора, че посредниците са били използвани, за да "накарат народа да разбере закона", "да разбере четенето", докато Езра им го е рецитирал, предполага, че законът (писанието), който Езра е носил със себе си от Вавилон (Езра 7:14), не е бил на иврит, а на някакъв език, който хората не са могли да разберат (Неемия 8:7-8).

7 "До събора в Ямния [ок. 90 г. пр.н.е.] не е уместно да се говори за тях [някои книги, които са били почитани, но които не могат да бъдат идентифицирани със сигурност] като канон". Така пише Х. Х. Роули и цитира Остерли, Робинсън и Холшер с одобрение.

преносители на тяхното съдържание към хората. По този начин почитта към божественото била съчетана с почитта към държавата и нейните служители. Тази почит никога не е намалявала, а продължавала да съществува независимо от растежа или упадъка на държавата и нейната власт. Въпреки че евреите произлизат от същия месопотамски произход, изглежда, че те са изпаднали в по-примитивни форми през вековете след излизането им от Ур. Кражбата от страна на Якуб на боговете на чичо му-работодател (Битие 31:19-22), борбата му с Бога-призрак край река Йордан (Битие 32:24-32) и браковете на Бени Елохим (буквално синовете на боговете) с дъщерите на хората (Битие 6:2-4) - като се има предвид древността на източниците J и E - сочат по-скоро за нивото на еврейската народна религиозност в Ханаан, а не на възвишената религия на техните предци в Месопотамия.

Чрез връзката си с Йотор, първосвещеник на Мадиям, Мойсей, който израства като египтянин в религията и културата си, бързо изоставя досегашното си възпитание и възвръща месопотамското си наследство. Той вижда, че Бог му говори директно в послание, съдържащо основните положения на закона, не по-различно от Хамурапи. Въпреки това тъй като евреите и техните близки, амфиктионите, с които се обединили и които ги придружавали в похода им към Ханаан, се установили там, те се върнали към ханаанските практики, които били усвоили, преди да отидат в Египет. В периода на съдиите и до Давид (1200-1000 г. пр. Хр.) цели села са практикували пророкуване с тръба и барабан, пеене и танци (II Царе 4:1). Цялото население се впускало в „пророкуване“ (I Царе 10:5, 10; 19:18). При Самуил, Давид и Соломон старозаветните свидетелства показват, че пророкуването отслабнало, а пророците, сега превърнати вече почти в свещеници - Самуил, Йеремя,

Йезекиил и Пашур, са били и двете (Исаия 8:2; Йеремиа 20:1-6) - неизменно се застъпили за монархията и нейната политика като държавни функционери. Те станали държавни функционери при управлението на Давид, който ги използвал, за да изкаже аргумента, че неговото царство е Божието царство и неговата династия е вечна. По време на царуването на Соломон недоволството от политиката му се изразявала в някои критични несъгласия с монархията. След смъртта пророчеството се отделя от държавата и се утвърждава като авторитетен автономен глас на Бога. В продължение на няколко века пророците предават на народа божествени изказвания, които са критични и често осъдителни за царската власт, държавната политика и администрацията, както и популярните религиозни и социални практики. В този период пророчествата достигат по-големи висоти, отколкото в Месопотамия. Йеремиа сравнява Божието слово с огнено кълбо, което не може да бъде сътворено и което, когато идва, може да бъде предадено само с цялата си същност. Този апогей не продължил дълго. Скоро пророчествата се изродили с упадъка на Израел и никой не можел да различи истинските пророци от лъжливите, които се разпространявали сред евреите навсякъде из тълпите.

Исус дошъл в разгара на тази дегенерация на явлението пророчество. Еврейското писание вече е било канонизирано и Исус се е позовавал на него по всякакъв повод. И ораторът, и публиката трябва да са приемали божествения му произход и святост, неговия авторитет и неизменност. Независимо от това, никой от учениците на Исус, които са били юдеи, добре запознати с табуто върху низпосланото послание, не е почитал достатъчно новото Откровение на Исус, за да го запомни или запише.

Очевидно е, че това не можело да се очаква от неговите критици и врагове или като цяло от невярващите. Но

странният факт е еднакво верен и за неговите вярващи последователи. Няколко анекдота от живота му, съчетани с няколко от притчите, на които е учил, някои пословици и общи поговорки, които е цитирал, заедно с припомнянето на някои пасажии от еврейското Писание, са всичко, което е оцеляло от неговото послание. Нищо от това не е запазено в оригиналния език, на който е говорил Исус, а именно арамейски. Всичко е достигнало до нас филтрирано на гръцки език - език, който е чужд на Исус и на неговата аудитория както по отношение на речника, така и по отношение на категориите на мислене. Учените говорят за „еврейско“ или „палестинско“ християнство, което се борило с елинското християнство и формата, която посланието на Исус е приело скоро след появата си. Последното триумфира и доминира, а „арамейското послание“ на Исус изчезнало завинаги.

Тези обстоятелства, злополучни за историка на текстовете на Откровението, подтикват Ибн Хазм, най-големия учен в областта на сравнителното изучаване на религиите от преди новата ера и първия текстови критик на Стария и Новия завет, да започне анализа си на Новия Завет с чувство на облекчение. „В Тората“, пише той, „се твърди от нейните привърженици, че е дословно Божие слово, предадено от Бог на Мойсей и записано от собствената му ръка. Ето защо аз трябваше да напиша горния дълъг усърден анализ на неговия текст, за да докажа обратното. За щастие никой християнин не прави подобни твърдения по отношение на Новия завет. Всички християни са съгласни, че текстът на Новия Завет е съвкупност от произведенията на четиримата евангелисти - Матей, Марк, Лука и Йоан - и редица други човешки писания“.⁸

8 Ali ibn Hazm, *Kitab al-Fasl fi al-Milal wa al-Nihal* (Cairo: Mu'assasat al Khanji, 1321/1903), Vol. II, стр. 22

Кулминацията на Феномена на пророчеството

В известен смисъл Хамурапи, Мойсей и Йеремиа представляват апогеите на феномена на пророчеството. Всеки от тях е смятал, че Бог му разкрива Своята воля чрез думи, които са абсолютно Негови – дословно, абсолютно заповядващи, императивни и носещи в себе си известна доза мистериозност, която ги прави едновременно свещени и непроменими. Въпреки това ако тримата пратеници се върнат на земята днес, те не биха разпознали като свое, това, което им се приписва. Може би само Хамурапи би разпознал кодекса, носещ неговото име, като свой. Текстът на кодекса, с който разполагаме, произхождал от стела, която е била отнесена от Месопотамия до Суза като следствие от набезите на еламитите между 1207 и 1171 г. пр. н. е., повече от пет века след Хамурапи. Дали стелата е вярно копие на оригинала ние, никога няма да разберем. Дори и да е така, тя е била обезобразена от еламитите, а липсващите части е трябвало да бъдат попълнени от по-късни копия на кодекса.⁹

9 Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, стр. 163–164.

От друга страна, Мойсей и Йереимия трудно биха могли да намерят в текстовете на Стария Завет нещо, което по език, форма или съдържание, е наистина тяхно, предадено от тях като послание от Небето. Текстовете на техните послания не само са били силно променени от безброй събирачи и редактори, но и самият им език отдавна е бил мъртъв и забравен. Всичко, което им се приписвало, е преминало през многобройни езици, народи и епохи, всеки от които го е възприел на своя идиом или език, оформял и го е преправял в различни видове чувства и мислене, различни от самите посланици или тези на техните първи слушатели. Дори ако приемем описанията на Старият завет за надеждни, то истинските послания на тези пророци, като тези на всички божествени пратеници преди тях, са погребани под непроницаеми завинаги неразрешими херменевтични проблеми - лингвистични, идиоматични, синтактични, формални (лексикографски, граматически, редакционни, стилистични, идейни), структурни и исторически.

Имаме напълно различен случай с посланието на Мухаммед, предадено през последните две десетилетия преди смъртта му през 10/632 г. И двете - пророчеството на Мухаммед, и Коранът, който той предал като послание, продиктувано му от ангел от името на Бога представляват най-висшето и окончателно развитие на явлението пророчество. За разлика от всички пророци преди него, ако Мухаммед се върне днес, той несъмнено щеше да признае, че Коранът е същият текст, който е получил от Бога и който е предал на своите спътници.

Текстът е запазен напълно непокътнат. Нито една йота или частицане е променена. Добавени са диакритични знаци, а калиграфията е подобрена, за да се улесни правилното му четене и рецитиране. В него частите стоят днес в точно

същия ред, в който Ангелът е наредил на Пророка да ги подреди. Освен това езикът, който Пророкът и неговите съвременници говорили, е все още жив. Той се чете, пише и се говори от милиони хора. Неговата граматика, синтаксис, идиоми, литературни форми - средствата за изразяване и съставните части на литературната красота - са все още същите, както по времето на Пророка. Всичко това прави Корана явление в човешката култура, което няма аналог.

Коранът като Божествено слово

Коранът е текст, състоящ се от 114 сури или глави, 6 616 айети или знамения 77 934 думи и 323 671 букви. Той е низпослан в Мека и Медина и техните околности - оттук и характеристиката на сурите като Мекански или Медински и няколко знамения, които са смесени. С изключение на първите няколко Откровения, които напълно изненадали Пророка Мухаммед, всяко от Откровенията имало ситуационен контекст, за който говорело. Повечето от тях, ако не и всички, са известни на учените като *есбаб ен-нузул* (ситуационните причини за Откровението). От първото до последното, всяко Откровение първо се запечатвало в паметта на Пророка, който след това предавал Откровенията дословно на своите роднини или сподвижници, които ги запомняли и рецитирали на свой ред, и накрая ги записвали в текст. В края на живота си Мухаммед е имал около 30 000 съвременници, които са чули и запомнили Корана изцяло или частично. Няколко от тях са можели да четат и пишат и са предали Корана в писмен вид отчасти или изцяло. Разбира се, материалите за писане са били примитивни: кожа, кости, камък или дърво, плат и папирус.

Тъй като низпославането на Корана е бил кумулативен процес в продължение на около двадесет и три години, то

Пророкът подреждал низпосланите знамения година след година. Това се е случвало през месеца на постите - Рамадан - когато Джибрил (Архангел Гавраил) инструктирал Пророка къде да вмъкне и да включи новите пасаж, а след това Пророкът рецитирал литургично и публично всичко, което било низпослано до този момент в новия ред, даден му от Архангела. В продължение на четиринадесет века след тази практика на Пророка, стотици хиляди мюсюлмани литургично и публично рецитират Корана наизуст. Според ислямското право рецитирането на Корана в молитвата - намаза - не може да бъде прекъсвано, освен при загуба на ритуална чистота (*абдест*) или смърт; но то може и трябва да бъде прекъсвано в случай на грешка в рецитирането. В този случай всеки друг кланящ се може да издигне глас с правилното произнасяне на погрешно прочетения, пропуснатия или неправилно произнесения пасаж (айет).

Коранът е записан. Тъй като е бил неграмотен, Пророкът е ангажирал писар, който да запише Откровението. Много други също са участвали в записването му. В годината на смъртта на Мухаммед, всички Откровения, написани от писарите на Пророка, били събрани и съхранени в къщата на Айша, съпругата на Пророка и дъщеря на Абу Бекр, първият халиф. Дванайсет години по-късно толкова много араби, които не са от Арабския полуостров, и народи, говорещи неарабски език, приели Исляма и рецитирали Корана с някои грешки. На писаря на Пророка е наредено да оглави комисия от грамотни и притежатели на силна памет сподвижници и да подготвят цялостен писмен текст на Корана. Това било завършено в рамките на годината и били направени и разпространени няколко копия. Един от тези стари екземпляри е запазен и се съхранява в Бухара. С изключение на диакритичните знаци и някои подобрения

в правописа и калиграфията, Коранът, който се съхранява във всеки мюсюлмански дом по света днес, или е пазен и рецитиран по памет от милиони, е идентичен с материала, който е бил рецитиран и предаден от Пророка на неговите сподвижници преди четиринадесет века.

Няма история на текста на Корана. Нито пък може да има такава освен тази, която проследява формата и употребата на диакритичните знаци и калиграфските форми. Някои ориенталисти са разбрали погрешно факта, че няколко думи от Корана могат да се четат с леко различно ударение или да се заменят с други със същата дължина, конструкция и в повечето случаи със същото значение. Тези варианти на рецитиране са били разрешени от самия Пророк и са се съхранявали като екзегетични бележки под линия в коментарите или са се предавали от поколение на поколение като *кираа* или „традиция на рецитиране“. Тези варианти не засягат нито формата, нито съдържанието, нито смисъла на Корана. Те изобщо съществуват, защото са били толерирани от Пророка, който е разрешил даден вариант на произношение, защото той е бил в съответствие с племенната или местната езикова традиция. Мюсюлманите са съгласни, че Коранът е низпослан на езиковата традиция на Курайш, доминиращото племе в Мека. Ето защо курайшитското рецитиране е основно, а другите се толерират и включват в бележки под линия и коментари за ползване от заинтересованите. Нищо от това не дава основание да се нарече „история“.¹⁰ Други ориенталисти са изследвали проблема и са стигнали до заключението на Уилям Мюир, че „ние би могло откъд най-силната презумпция да твърдим, че всеки *айет* в Корана е истинско и непроменено съчинение на самия Мухаммед и да заключим с близка до оценката на

10 Labib al Said, *Al-Mushaf al-Murattal* (Cairo: Dir al Katib al Arabi, 1387/1967), стр. 68–69; Abdullah ibn Abu Dawud al Sijistani (d. 316/930), *Kitab al-Masahif* (Cairo: Al Matbaah al Rahmaniyyah, 1355/1936).

фон Хамер, че ние смятаме Корана за толкова сигурно дело на Мухаммед както мухаммеданите смятат, че той е слово на Бога.¹¹ По този начин, съответствие между преценката на историята и науката, от една страна, и изказването на вярата, от друга, е пълно и тотално. Историчността и целостта на текста на Корана не подлежат на абсолютно никакво съмнение.

Мухаммед провъзгласил, а Коранът (7:156-57) потвърдил това, което съвременниците му вече са знаели, а именно, че е бил неграмотен и не е могъл да напише Корана. Думите и знаменията на Корана трябва да са дошли при него от външен източник, който Откровението определя като Архангела Джибрил (Гавраиил), пратеник от небето. Така мюсюлманите вярват, че Коранът е дословно Откровение. Съзнанието на Пророка е било получател, пасивен пациент, който понася божествените думи да бъдат неизлиचимо отпечатани върху него. „Пророкът като магнетофон“ е теория за пророчеството, която Йерекия провъзгласил за първи път в историята на еврейските пророци и която Ислямът е подкрепил и изпълнил отлично.¹² Самото Божие слово е било „поставено в устата“ на пророка.¹³ То е било като „огнено кълбо“, което, след като е дошло, не можело да не бъде предадено от пророка на хората с всичките му сила и святост.¹⁴ Напразно Йерекия предупреждава за онези, които „крадат“ Божието слово, подправят го, или за онези, които ще „използват езиците си и казват: „Той казва“.¹⁵ В едно идентично, но още по-категорично знамение Коранът провъзгласява: „Така Ние низпослахме Коран на арабски... Ние го низпослахме – Коран на арабски... на ясен арабски

11 William Muir, *The Life of Muhammad* (Edinburgh: John Grant, 1923), стр. xxviii.

12 Коран 53:4; 38:70; 18:110; Jeremiah 23:29-30.

13 Коран 18:110, 14; Jeremiah 5:14.

14 Jeremiah 23:29.

15 Jeremiah 23:31.

език... И когато го четем, следвай неговото четене... Не си движи езика с това Слово [о, Мухаммед], за да избързаш [да го запомниш]... И ако той Ни приписваше някакви слова, щяхме да го сграбчим с Десницата, после да му прережем аортата.“¹⁶

Мюсюлманите приели Откровението напълно сериозно. Те считали Корана за свещен и божествен както по отношение на смисъла и съдържанието му, така и по отношение на езика и формата му. Те го ценели с най-високата възможна почит. За да изразят своята почит към него, те са измислили изкуствата на арабската калиграфия, ръкопис и книгоиздаването - изкуства, които дали на човечеството най-благородните му и най-богатите творения на видима-та естетика на словото.

По-ранните Откровения в семитския поток на историята са законови кодекси, съставени в обикновена и практична проза. По-късните Откровения са разкази и призови към благочестие и добродетел, но също така са съставени в обикновен, общоприет стил. Старият завет на иврит съдържа много пасажии с изящна литературна красота. Но никой, който вярва в божествения източник на еврейската Библия, не е основал претенцията си за нейната божественост върху литературната ѝ красота. Напротив, оценяването на всяка литературна красота е следствие от вярата в божествения произход на текста. Същата зависимост на красотата от вярата характеризира християнския възглед, че Библията - независимо дали е на иврит, на гръцки или английски - е Божието слово. Когато вярата в божествения произход отсъства или когато „божественото начало“ се разбира като вдъхновение, което не е по-различно от вдъхновението на човешкия гений в поезията и писмата, общоприетото мнение е, че версията на крал Джеймс с елизабетинската

16 Коран 20:113; 12:2; 26:195; 75:18; 75:16; 69:44-46.

си наклонност към цветистия език и римуваната проза е допринесла значително за литературната красота на еврейската Библия.

Случаят с Корана е обратен на този с Библията. Без съмнение, Коранът е красив, наистина е най-красивото литературно произведение, което арабският език някога е познавал. Красотата му обаче е не е следствие от вярата, а нейна причина. Естетическата преценка, че Коранът е красив, възвишен, не е изявление на вярата. То е критична преценка, постигната чрез литературен анализ. Следователно красотата му се приема не само от мюсюлманите, но и от немюсюлманите, които са запознати с литературната естетика на арабския език.

Вместо красотата да зависи от божествения произход и вярата да произтича от този произход, божественият произход на Корана е обосновано следствие от неговата литературна красота. Красотата е причина и доказателство за неговия божествен произход. Ислямът е уникален сред религиите на човечеството с това, че той основава истинността на своето Писание (твърдението, че то е Откровение) на факта на неговата възвишена красота. Той се доверява на преценката на критичния ум, запознат с арабската литературна красота, да се съгласи безусловно с претенцията на Корана при представянето му.

Наистина, това е бил спорът, който бушувал между Пророка и неговите противници в Мека. Пророкът ги призовавал да се откажат от фалшивите богове в Мека и развратния стил на живот на хората и основавал призива си на самия авторитет на Бога. Пророкът твърдял, че Самият Бог е Този, Който е изпратил Откровението, нареждащо тази радикална промяна. Не желаейки да изоставят боговете си, да се откажат от традициите си и да променят обичаите си, меканците се съпротивлявали. Те отричали властта на

новото учение, като твърдели, че вместо Бог, източникът и авторът на Корана е Мухаммед или някой учител, от когото Пророкът е заимствал тези думи. Така нареченото Божие слово или Откровение не е божествено според тях, а човешко, твърде човешко и следователно лишено от заповедна власт. Какво доказателство Мухаммед е имал, че то е божествено? Можел ли е да сътвори чудеса като тези, които са били извършени от Мойсей и Исус?¹⁷ В Корана им се отговорило, че Мухаммед не може да твори чудеса, няма свръхчовешка сила и че в процеса на Откровение той е пасивен получател, който получава това, което е дадено от божествения източник.¹⁸ Доказателство, че Коранът е словото на Бога, се дължи на самия Коран. Той представлява свое собствено доказателство със своята неповторимост, превъзходна красота и трогателна привлекателност, която не може да се сравни с никоя човешка творба. Така Пророкът с подкрепата на самото Откровение е твърдял, че Коранът е божествен, защото е красив. Истинността на Мухаммед, на неговия призив или религия, както и тази на нейната опорна база, Корана - че Коранът наистина е Откровение от Бога, което се крепи на една-единствена нишка, а именно красотата на Кораничния текст. Рецитирайки Корана, Мухаммед твърди, че той е толкова красив, че е неповторим; той е толкова неповторим, че е чудотворен. Следователно той не е дело на хората, а на Бога. Този характер на Корана се нарича негов *и'джаз*.

Противниците на Пророка в Мека се опитали да отхвърлят твърдението за тази неповторимост и да потвърдят, че Коранът е човешки продукт, който може да бъде имитиран и дори надминат. Коранът провокирал допълнително това отхвърляне, като приканвал опонентите

17 Коран 17:90–93.

18 Коран 41:6.

да създадат подобна книга¹⁹, десет сури, подобни на всяка една в Корана.²⁰ Но никой не пожелал да приеме предизвикателството, въпреки че арабите се смятали за водещите в областите на поезията и литературното красноречие, а меканците са били на самия връх в тези сфери. Коранът намалява предизвикателството, като ги предизвиква да създадат поне една сура, подобна на която и да е от Корана, чийто кратък състав да има по-малко от тридесет думи, и ги приканва да доведат на помощ собствените си богове.²¹ Ужасната борба, която меканците са водили срещу Мухаммед с всички средства, с цената на кръв и наранявания, на племенни разделения и омраза, на икономически трудности, на заплахата от лидерството на Мека в Арабия, можела да бъде спряна и завършена с победа на меканците, ако те са могли да съчинят само няколко стиха, които да са равни или да надминат Корана по литературност, красота и красноречие.

Ако меканските поети и книжовници са били уплашени от перспективата за такава конкуренция, меканското ръководство не е било. Поети и литератори от цяла Арабия са били призовани на помощ и им са били обещани най-големите награди за техните произведения. Един от тях, ел-Уалид ибн ел-Мугира слушал Корана, рецитиран от Пророка, и почувствал възхищение от него. Ебу Джехл, водачът на меканците, се обърнал към него, за да засили неговата съпротива срещу Мухаммед и му обещал цялото богатство на Мека. ел-Уалид отново се вслушал в Корана и се изказал без колебание: „Аз съм най-добрият познавач на поезията и писмеността в Арабия и говоря с неоспорим авторитет. Този Коран не е дело нито на хора, нито на джинове. Той притежава много особена красота, много

19 Коран 52:34.

20 Коран 11:13.

21 Коран 17:88.

особен звук. Той е изпълнен със светлина и красота, превъзхождащ всичко познато.“ Абу Джехл настоявал още повече. Под натиск Ел-Уелид накрая заявил, че Коранът е необикновен, но е човешко творение, дело на магия, а не на Бог; че е неповторим, точно както е твърдял Пророкът.²² Други поети и съперници представили своите творби, но били обявени за неуспешни от другите и от собствените им спонсори. По самите му думи, Коранът притежава страхотна сила, която завладява, разтърсва, създава и трогва. Независимо от тяхното затруднено положение или социално положение, тези, които го чували и разбирали значенията му, падали на колене пред божественото присъствие, което той означавал.

Запазването на арабския език и на неговите категории

Тъй като е пряко слово на Аллах. Коранът е бил обект на най-голямо почитание от мюсюлманите. Той е означавал самото божествено присъствие и се е ползвал с най-голяма почит. Първото и вечно задължение на всеки мюсюлманин е да го почита. Да го запомня, да рецитира знаменията му, да анализира изреченията му и да схваща смисъла им - това са били за мюсюлманина делата с най-голяма награда. Неговорещите арабски език, новоприели Исляма хора са изучавали арабски с най-голямата сериозност, на която са били способни. Много от тях го овладели по-добре от арабите. Неарабските поети, прозаисти, критици и литератори са били твърде многобройни, за да бъдат преброени, които са били на върха на арабските литературни постижения.

22 Muhammad ibn Ishaq (151/769) и Muhammad ibn Hisham (218/834), *Sirat al Nabiyy Salla Allahu Alayhi wa Sallam*, редактиран от M. M. Abd al Hamid (Cairo: Muhammad Ali Subayh, 1383/1963), Vol. I, стр. 174–175. Събитието е било потвърдено чрез Откровение в Коран 74:11-31.

Много повече са били тези, които са допринесли по основен и значителен начин за разработката и развитието на арабската граматика, синтаксис, лексикография и литературна критика. Без тях арабското наследство нямаше да бъде това, което сега виждаме. Арабите мюсюлмани, от своя страна, намерили разпространението на техния майчин език като голяма благословия и оказана чест в резултат от идването на Исляма. Да принадлежиш към народа на Мухаммед, да говориш неговия език, да мислиш на езика на Корана било чест, която те пазили ревностно. Да бъдеш по-близо до арабския език, а оттам и до Корана, означавало за всички мюсюлмани да бъдат по-близо до Аллах. Това накарало мюсюлманите да пазят арабския, да го превърнат в езика на ежедневните разговори, за да запазят и да повишат познанията си за неговите идиоми, фигури на речта, за красноречието му и за да оценят повече неговата красота.

Фактът, че Коранът се приел за самото Божие слово довел до друг много сериозен и значим резултат. Тъй като Коранът е низпослан от Аллах, те са вечни и не могат да се променят. Мюсюлманите не могат да допуснат да се промени използването им на неговите думи. В противен случай кумулативният ефект от промяната ще ги отчужди от Корана до такава степен, че ще направи Корана склонен към неразбиране. Думите от Корана трябва да бъдат прикрепени към техните значения завинаги, ако искаме да бъдат вечни. В противен случай те биха били остарели човешки конвенции, които извехтяват веднага щом значенията им се променят в потока на времето и пространството. Вместо да предават нещо вечно, те биха се насочили към нещо, което някога е било и вече не е. Те биха загубили своята нормативност, тъй като човешкият интерес към тях се превръща в академичен и исторически.

Този въпрос бил в основата на спора, който се разразил при халифа ал-Мамун (197-217/813-833), когато той

назначил Ибн Ебу Дауд за главен съдия. Този юрист е принадлежал към школата на Мутазилитите, която е смятала Корана за сътворено от Бога слово, тъй като се е опасявала, че обратното (а именно, че Коранът е вечното слово на Бога) ще компрометира божественото единство. Ибн Ебу Дауд използвал позицията си, за да популяризира този възглед, но Ахмед ибн Ханбел (240/855 г.) се противопоставил и оглавил народната съпротива срещу позицията на Мутезилитите. Противопоставящото се население правилно е разбрало, че за да обявиш Корана за сътворен, означава да го подчиниш на пространството и времето и на всички исторически условия, да го лишиш от неговата святост и по този начин да освободиш мюсюлманското съзнание от неговата определяща сила и нормативност. Резултатът е упадъкът на школата на Мутезилите и отхвърлянето на неговата доктрина. Коранът се явил като победител и масите го приели като несътворен не само по смисъл или съдържание, но и във формата му, в арабските думи, от които е съставен. Всяка идея за превод на Корана е била прекратена, тъй като всеки мюсюлманин смятал изучаването на кораничния арабски език за първостепенен религиозен дълг. Боравейки с неговите думи и фрази мюсюлманинът вярвал, че е в контакт с божественото.

Трето следствие от убеждението, че Коранът е словото на Аллах е, че Коранът обективира всички норми на арабския език. Правилата на граматиката и синтаксиса, на спрежението на думите, накратко казано, всичко, което съставлява езика, е конкретизирано в Корана, както никога преди това. Именно от Корана арабистът извлича своята граматика, лингвистът - своята морфология, а поетът - своите фигури на речта. Това е стандарт и норма за всичко, което се отнася до арабския език. Някои предислямски стихотворения, общи поговорки и пословици, няколко

исторически разкази или откъси от известни ораторски речи са оцелели. Там, където те се отклоняват от Корана, кораничната форма вземала предимство. Настъпило пълно сливане между Корана и арабския език. По този начин прикрепен към Корана като негова възвишена инстанция, арабският език преминал отвъд потока на времето и станал вечен и неизменен като самия Коран, неговия идеален пример. Всъщност мюсюлманското съзнание никога не е допуснало отделянето на Корана от арабския език. Арабският език не е бил нищо друго освен езика на Корана. Двете били равностойни и взаимозаменяеми, тъй като нито една от тях не е била възможна без другата. И двете остават живи, винаги присъстващи заедно и взаимно подсилващи се. Да научиш едното означава да живееш и да мислиш според другото. Да притежаваш и разбираш едното, означава да притежаваш и разбираш другото. И двете остават живи, както и взаимозависими. Арабският език не може да се промени. Той стои извън историята, извън промяната. Неговите думи и лексикография, нейната структура и ред, форми и норми, всичко замръзнало и станало неподатливо на промени. Четиринадесет века след Откровението на Корана всеки, който има средни познания по арабски език, може да разбира Корана толкова ясно и сигурно, колкото и неговата аудитория по времето, когато е бил низпослан за първи път. Между арабскоговорящите мюсюлмани и Корана не може да има идеологическа пропаст, предизвикана от промяна в езика или промяна на категориите на мисълта, заложен в него. Всички, които знаят арабски език, имат еднакъв шанс да разберат Корана, както и съвременниците на Пророка са го направили. Единствената разлика между тях се състои в обема на речников запас. При наличие на речников запас разбиранията им трябва да са еднакви, ако владеенето на арабската граматика и синтаксис е гарантирано.

Ето защо разбирането на Корана не се сблъсква с херменевтични проблеми, каквито има Библията.

Единствената херменевтика, която Коранът познава, е лексикографската; Единственият възможен въпрос се отнася до значението, което дадена дума е имала по време на Откровението и през целия период от четиринадесет века.

Идеологическото съдържание на Корана

„Как“ и „какво“ на откровението

Ислямското Откровение се описва като послание, определящо *ед-Дин* или „окончателната религия“. То представя нейната основна идея или същност, а именно *теухид*, като свидетелство на Аллах за Него самия.²³ Що се отнася до хората, Ислямът се е смятал за *дин ел-фитра*, или „вродена“ или „естествена религия“²⁴, религия, която Бог е вложил в човечеството, когато Той ги е дарил с познавателни способности, с които да разпознават Неговата норми или модели във всички дейности и области на живота. Горепосочените описания показват, че Ислямът не е нова, а стара религия, наистина, най-старата, тъй като Бог, в Своята вечност, има едно и също описание за Себе Си. Те също така предполагат, че същата религия трябва да е била низпослана преди Исляма. Всъщност тя е била религията на всички пророци, религията, която Бог е предал на Адам, когато „Той го научи на имената на всички неща“.²⁵

23 Коран 3:18.

24 Коран 3:19; 30:30.

25 Коран 2:31.

Във връзка с предишните Откровения ислямското Откровение се отличава от другите със своите религиозни норми и етика, абстрактни фигури, принципи и модели. За разлика от предишните Откровения на семитското наследство, които, както видяхме по-рано, са били Откровения на закона, т.е. божествената воля в разпоредителна форма, ислямското Откровение се фокусира върху принципите и възлага на човека задачата да ги преведе в ръководства и предписания за ежедневните действия и живот. Тези предписания са определени като като *шериа* (закон) или *минхадж* (програма). Освен това в Откровението се признава, че законът подлежи на промяна във времето и пространството, обусловено от статуквото на адресатите. Нуждите на различните общества трябва да определят естеството на законите, които те се очаква да спазват. Принципите на правото и неговите цели, от друга страна, стоят над промените и трябва да останат същите през цялото време, тъй като те представляват крайните цели на Твореца.

Този самовъзглед на ислямското Откровение му позволява да обясни повтарянето на посланията от Бога в историята. Низпосланите предписания от миналото са били повредени или не били актуални. Те трябвало да бъдат заменени от нови Откровения, отговарящи на променените нужди на съответните общества. Ето защо всяко общество трябва да е получило повече от едно Откровение, всяко от които постепенно се е различавало от другото, доколкото е отправяло конкретни предписания към конкретни обстоятелства на дадено общество, но всички те са идентични, що се отнася до крайните цели на първите принципи. Откровението е процес на отмян (*несх*) на стария закон и обнародване (*тешри*) на новия. Оттук идва и приемствеността на пророците.

Същата нужда от преформулиране е засегнала божествената цел или основните принципи винаги когато посланието, преобразено в език в полза на определено общество, е изпадало в неразбиране и погрешно тълкуване. Това може да е било причинено от промяна в езика или от масовата миграция на хора или и от двете, което е направило недостижимо предаването на значенията на посланието. Променяйки се, както „какво“, така и „как“ на божествените послания в миналото наложили повтарянето на пророчествата като средство за общуване на Бога с човечеството.

Ислямското Откровение отделило „какво“ от „как“. Последното става прерогатив на хората. Те са наместници, от които се очаква да се заемат с изработването на закона и да поддържат неговата актуалност за всички времена и места, като го развиват в зависимост от променящите се обстоятелства в обществата. Въпреки това, за да не се стигне в крайна сметка до появата на напълно различни религии, трябва да има неизменна формулировка на основните религиозни и етични принципи, на които всеки да може да се позовава като на крайна основа на цялото законодателство.

Точно за такова твърдение претендира Коранът. Той е единственият и върховен орган, съдържащ всички основни принципи на Сътворението, на човешкия живот. За разлика от Шериата, който подлежи на промяна (и това е неизбежно), Коранът е предназначен да осигури приемственост и идентичност. Ето защо текстът на Корана, както и познавателните инструменти, необходими за неговото разбиране (арабският език с всичките му принципи и структури, категориите на мисълта, заложили в него, неговите думи, техните форми и значения), трябвало да бъдат запазени, да останат непокътнати през вековете. Възгледът

на Корана за себе си като дословно слово на Аллах и привързаността на арабския език към божественото слово като нещо неразривно от него се вписват добре в тази обща божествена схема.

Много мислители са се чудили как е станало така, че всички части на божествения план се съчетават толкова добре. Някои от тях предполагат, че развитието на арабския език до неговото ниво на съвършенство и прецизност, пристрастяването на арабите към привлекателността на словото, реализацията на техния гений в естетиката на поезията и литературното красноречие са били етапи от разгръщането на История на спасението. Въпросът за божествения избор за поставяне на окончателното Откровение в Арабия, където ситуационният контекст отговарял на целта, бил повдигнат като тема и в Корана. „Бог знае най-добре къде да постави Своето послание“ е отговорът на вярата. Но също така е елемент от вярата, че Бог действа чрез материални и ситуационни причини, факт, който легитимира гореспоменатото твърдение като погрешен опит на хората да схванат по-проникновено естеството на божествената мисия.

Идейна структура

Макар че Коранът наистина е идейна фигурация на същността на Исляма, изразена във възвишена арабска форма, не всяка дума от неговия текст се отнася до тази същност в една и съща степен и не принадлежи, така да се каже, на едно и също ниво на приоритет. Различията в значимостта на съставлящите го идейни елементи се дължи отчасти на неговата всеобхватност. „Не сме пропуснали нищо в тази книга“ (Коран 6:38). Ако книгата трябва да включва всичко, тя трябва да ги подреди по различен

начин, защото по природа не всички те принадлежат към един и същи ранг. Второ, Коранът съдържа принципи на религията и етиката, както и нормативно законодателство за ежедневието. Някои от тези предписания имат място в Корана поради важното значение на тяхното съдържание за цялостния божествен план. Такива са кораничните предписания за брака и развода, за зависимостта и наследство. Те регулират семейството - институция, която Ислямът разглежда със сериозност, сякаш тя е от същността на човешкия живот. Тъй като човешкият живот не е възможен без институцията на семейството, разпоредбите, които регулират неговото създаване и разпадане, правилното му развитие и функциониране, неговия растеж и благополучие са също толкова важни по същност. Други коранични закони са дадени като илюстрация на законодателството, което трябва да бъде създадено от човека въз основа на принципите, дадени от Корана. Такива са законите, отнасящи се до организацията на обществото. Това общество, социалният ред и човешките отношения да бъдат подредени по справедливост и равенство към всички, е от съществено значение. Но формите, които социалният ред може да приеме, могат да са различни и са различни. Постановленията на Корана в това отношение са условно нормативни за разлика от онези основни принципи, като *теухида*, справедливостта, свободата и отговорността на човека и т.н., които са абсолютни и универсални.

Трябва да се има предвид, че Коранът не третира своята тематика систематично. Изпълнявайки изискването за естетическо възвишение в буквите, тема, която ще бъде разгледана по-долу, Коранът е книга, в която принципите и предписанията са разпръснати като наниз от перли, който се разгръща. Подреждането на главите и знаменията в него няма за цел да придаде на Корана тематична

структура.²⁶ Редът, даден от Пророка по указание на Архангела Джибрил, който мюсюлманите винаги са смятали за съществен за Корана, изпълнява условието на литературното възвишение в арабския език и в повечето наследства на семитските литератури. Този ред не е развиващ се, не е ограничен; не се създава от само себе си като кулминация или завършек в определени моменти. По-скоро той е съставен от поредица от групи знамения, като всяка група разглежда различна тема, но представлява цялостна единица, дори ако тя се състои само от един или два реда. Като цяло Коранът е книга без начало и край. Той може да се чете или рецитира, като се започне от всяко знамение и се спре на всяко знамение. Той е безкраен или по-скоро е прозорец към безкрайността, прозорец, през който читателят може да надникне в свръхвселената, в безкрайното пространство на ценности и принципи, съставляващи божествената воля.²⁷ Всяка систематизация, каквато се опитахме да направим в нашия анализ на същността на Исляма, е резултат от погрешни усилия.

В самия център на идеите на Корана стои Аллах, който е Абсолютният, Единственият, Трансцендентният, Творецът, Причината и Съдията на всичко. Неговото съществуване, Неговата природа, Неговата воля и Неговото творение, Неговата цел за човечеството и предаването на тази цел и воля чрез всички пророци, включително Мухаммед, последния от пророците, представляват съдържанието на вярата, *акида* на Исляма.

26 Въпреки, че атомичният подход към Корана преобладава има и опити за тематичен поглед към него. Според този подход въпреки привидната разпокъсаност и фрагментация всяка сура може да бъде разглеждана и тематично в нейната цялост. Подобен опит за тълкуване е направен от Мохамед Ал-Газали в неговата книга „Тематичен Коментар на Корана“, която е преведена и издадена на български език. (бел. ред.)

27 Последниците от заповедите на Корана за различни аспекти на мисленето и живота са разработени в I. R. al Faruqi, *Tawhid: Essays on Life and Thought* (Kuala Lumpur: A.B.I.M., 1982).

Около този център на коранични идеи за божественото същество и неговото значение за сътворението се намира съвкупност от методологически принципи, които управляват отговора на човека към божественото. В тяхната съвкупност тези принципи установяват светоглед, който се състои от следното:

1. Рационализъм или подчиняване на всяко знание, включително и религиозното, на диктата на логиката и здравия разум, на отхвърлянето на мита, на парадокса, на крайно противоречивите позиции, приемане на доказателствата и доказателствения материал и отвореност към по-нататъшни доказателства и готовност за промяна на знанията и нагласите в зависимост от изискванията на новите доказателства.

2. Хуманизмът или доктрината, според която всички хора се раждат невинни, без първороден грях или вина; второ, че те са свободни да определят индивидуалната си съдба, тъй като нито материята, нито социалният ред могат или трябва да ограничават тяхното движение или усилията им да организират своя живот в съответствие с най-добрите изисквания на собствената им съвест; трето, че те са равни пред Бога и пред закона, тъй като не е легитимна никаква дискриминация, която се основава на раса, цвят на кожата, език, наследство, произход, култура, религия или наследствено социално положение; четвърто, че всички те са по природа способни да правят преценки за истина и лъжа, за добро и зло, за желаното и за неговата противоположност, тъй като без такава способност за преценка и действие нито човечеството, нито моралното достойнство и недостатъци са възможни; пето, че всички те са отговорни за действията си и ще получат от своя Създател, независимо дали в този свят или в другия, точно това, което са спечелили с делата си.

3. Утвърждаване на света и живота, или учението, че Аллах е създал живота, за да бъде живян, а не отричан или унищожаван, и света, за да му се наслаждаваме; четворението е подчинено на човека, податливо и преобразяемо според неговите желания и замисъл; че както животът, така и светът трябва да бъдат насърчавани и развивани, а културата и цивилизацията да бъдат възпитавани, така че да доведат до човешката самореализация в знанието, в *такуа* и *ихсан* (благочестие и праведност) и в красотата.

4. Социетизъм (Общественост) или доктрината, според която космическата стойност на човека се състои в неговото членство и приноса му към човешкото общество; че индивидуалният човек със сигурност е цел в себе си, но все пак се облагородява и следователно обуславя от подчинението си на човечеството като цел в себе си.

Отвъд тези методологически принципи, но в рамките на същността на кораничната фигурация, има съвкупност от етични принципи, които понякога са дадени изрично, а понякога трябва да бъдат изведени от техните конкретни проявления, разказани или описани от Корана. Те съставляват личната и социалната етика на Исляма, моралните предписания, които трябва да ръководят поведението на отделни хора и групи. Текстът на Корана е преди всичко феноменология на моралните ценности или предписания.

И накрая, същността на Корана включва институциите на Исляма. Те обхващат всички области на човешката дейност: религиозната и етичната, политическата и икономическата, културната и образователната, съдебната и военната, както ще имаме възможност да видим по-долу.

Сунната

Текстовата база

Товарът, наложен на човека от ислямското Откровение, а именно оттук занапред да превръща данните от Откровението в закони или предписания за действие, е наистина е тежък. Поне в потока на семитското религиозно съзнание това е първият път, когато законът е десакарализиран - и то от самата религия; той е лишен от своята святост като пряко откровение. Оттук нататък, законът е обявен за човешка отговорност, при упражняването на който хората са грешни. Когато се изпълнява правилно, правото е най-голямото постижение на човека; когато се прави погрешно, то е най-голямото му падение. Във всеки случай, правотворчеството трябвало да бъде човешка дейност, способна, както всяка друга човешка дейност, да бъде правилна или погрешна. Когато е погрешна, то човекът е длъжен да открие мястото на грешката, да промени закона, и да го приведе в съответствие с божествено дадените принципи, от които законът е превод. Със сигурност това е акт на милост, че Аллах е избрал да помогне на човека в изпълнението на това задължение, когато му е предоставил пример и разяснение, екзегеза на общите принципи на Откровението, защото точно това е Сунната.

Технически погледнато, Сунната е сбор от изказвания на Пророка и неговите дела. Тя включва мненията му по въпроси, които са добри или лоши, желателни или не, както и практиките, които той е одобрявал като подходящи за следване от мюсюлманите. В Сунната се цитират думите и фразите, които се приписват пряко на Пророка или на неговите сподвижници, които са били свидетели на отношението и действията му, и са ги съобщили. Всяка единица от Сунната, предаваща сведения за Пророка, се нарича хадис. Сунната заема второ място след Корана. Нейната функция е да разяснява Корана, да дава примери и да илюстрира неговите цели. Когато изказването в Корана е общо, сунната го конкретизира, за да го направи приложимо, а когато изказването е конкретно, сунната го генерализира, за да направи възможна екстраполацията му към други конкретни случаи. Сунната първо е бил запаметена от сподвижниците на Пророка, тъй като много от тях са имали време да запишат изказванията на Пророка в писмен вид. Страхувайки се, че новите мюсюлмани могат да объркат Божието слово със словото на Мухаммед, Пророкът първо е забранил записването на своите изказвания. По-късно, когато възможността за объркване на двете била премахната от големия брой хора, наизустили Корана, Пророкът разрешил на своите сподвижници да записват Сунната. Сред сподвижниците, които записали някои части от сунната, били Са'д ибн Убаде ел-Енсари (15/637), Абдуллах ибн Ебу Ауфа, Семура ибн Джундуб (60/680), Джабир ибн Абдуллах (78/698), Уехб ибн Мунеббих (114/732), който е наследил колекцията на Ебу Хурейра (58/678); Абдуллах ибн Амр, в чийто ръкопис са записани 1000 или повече хадиси, запазени в *Муснед* на Ибн Ханбел; и Абдуллах ибн Аббас (69/589), който ни е оставил голям брой писмени материали, съдържащи хадиси на Пророка.

Освен това е имало договор на Медина, конституцията на първата ислямска държава и първата конституция, която някога е била написана. Продиктувана от Пророка, нейните принципи са останали в сила през цялата ислямска история. Основната част от Сунната обаче е написана едва по-късно. Първото поколение мюсюлмани запомнили изказванията на Пророка, предавали ги един на друг,²⁸ спазвали предписаното там и подражавали на това, което било описано като практика на Мухаммед.

Стойността на Сунната и нейната значимост за Исляма е универсална и призната от всички мюсюлмани. Необходимостта тя да помага на мюсюлманите да изпълняват изискванията на тяхната вяра в богослужебната, правната, етичната, социалната, икономическата област, политическите и международните въпроси се възприела от всички. Следователно Сунната от самото начало била разглеждана като втори авторитетен източник на Исляма, чиито постановления са задължителни за всички мюсюлмани. Коранът заповядва подчинение към Пророка и приравнява това подчинение с подчинението към Аллах.²⁹ Той наредил на мюсюлманите да отнасят споровете си към Мухаммед и да се съобразяват с неговите отсъждания.³⁰ Другарите на Пророка, от своя страна, се подчинили на тази заповед и доброволно изпълнявали всичко, което Пророкът е поискал от тях. Те били единодушни, че Сунната на Пророка е нормативна и че неговите предписания са задължителни

28 В първи век по Хиджра т.е. сред поколението на сподвижниците и техните последователи предаването на думите и практиките на Пратеника Мухаммед като цяло не било систематично, а при нужда. Когато възникнала определена ситуация или проблем се налагало взимането на решение са се допитвали дали Пратеника е попадал в подобна ситуация и какво е направил. С навлизането на втори век по хиджра и появата на първите писмени произведения свързани с хадиси малко по малко започва и системното им изучаване и предаване. (*бел. ред.*)

29 Коран 3:32, 132; 4:58, 79.

30 Коран 4:58; 33:36; 8:1.

за всички мюсюлмани. Всъщност мюсюлманите не са имали друг източник, който да им предостави специфичните ритуали на поклонение и институциите на тяхната вяра, както и да узакони за тях въпроси, по които Коранът мълчи, освен Сунната. Естествено, не може да има противоречие между Корана и Сунната. Всяка от разпоредбите на Сунната трябва да бъде потвърдена или да бъде подразбираща се от Корана, независимо дали изрично, чрез пряко знамение от текста, или имплицитно, чрез кораничен принцип или изискване, чието осъществяване налага разпоредбата, заповядана от Сунната.

Въпреки това не всичко, което Пророкът е казал или направил, одобрил или не, е нормативно и следователно задължително за мюсюлманите да го следват.

Пророкът не е бил свръхчовек или божество, а човек, един обикновен човек. Коранът повтаря този факт многократно, а самият Пророк никога не се е уморявал да потвърждава тази основна истина. Като човешко същество той е правил, казвал, одобрявал и не е одобрявал много неща извън неговата функция като изпълнител на заповедите на Корана, като пример за етиката на Исляма или като възплъщение на ислямския начин на живот. В тази връзка мюсюлманите правят разлика между тези неща, които произтичат от неговото пророчество и мисия, и тези, които произтичат от неговата човешка същност. Първите се приемат като нормативни без колебание. Вторите, при липса на доказателства за обратното, се разглеждат като характерни за него като пастир, търговец, фермер, съпруг, генерал, държавник, парамедик, инженер и т.н. Мюсюлманите смятат първите за нормативни, а вторите - за ненормативни; и в това отношение те са подкрепени от самия Пророк, който е признавал и приемал многократно насрещен съвет или действие на неговите сподвижници.

Сунната като технически термин или източник на ислямското право и етика включва само онези елементи, за които е доказано, че са били предназначени от Пророка да бъдат следвани и спазвани в съответствие с неговото божествено послание.

Горепосочената диференциация в нормативността разделя Сунната на две големи подразделения; едното съдържа всички онези елементи, които пораждат закон и задължение (*сунна хукмиййе*), и другото, съдържащо всички онези елементи, които не пораждат задължение (*сунна гайр хукмиййе*). В рамките на първото са включени различни степени на нормативност, следвайки два критерия: първо, степента на сигурност на произхода (*уруд*) или качеството на нашето знание, че тези неща (думи, действия или мълчаливи съгласия) произхождат от Пророка и са издадени с цел изясняване или даване на пример за божественото послание; и второ, степента на сигурност, с която конкретната конотация (*далала*), точната идентичност, значение или форма на това, което е заповядано, е известна. Това разграничение разделя *сунна хукмиййе* на *кат'иййе* (абсолютно сигурна) и *заниййе* (вероятна), като това деление се отнася както за произхода, така и за конотацията. Очевидно е, че правното задължение се отнася само до онези неща, които отговарят на критериите за сигурност и в двете отношения. По време на живота на Пророка Сунната е била в по-голямата си част нещо, за което се е свидетелствало публично. Тъй като тя е произлязала от Пророка, хората са чували, виждали и разбирали. Когато те не са присъствали и са търсили уверение и потвърждение, те са се обръщали към Пророка и са го питали директно, лице в лице, за да задоволи търсенето им. След смъртта му сподвижниците му са се питали един друг. Когато всички тези, които са

присъствали или са били свидетели на събитието, са постигнали съгласие по даден въпрос, единодушието им било равносилно на сигурност. Това е така, защото не е възможно сподвижниците на Пророка, с цялата си лоялност и искреност, с личните си различия и отлики, да излязат с едно и също предание освен ако събитието не е било реално и смисълът му не е бил абсолютно ясен. Елементи от Сунната, които отговарят на това описание, се наричат *сунна мутеуатира*. *Сунна мешбухе* се отнася до онези елементи, които са били съобщени от някои сподвижници - не всички - чийто консенсус не би могъл да включва грешка, заблуда или неправилно представяне; докато *сунна ахад* включва елементи, съобщени от един сподвижник, известен с добрата си памет, вяроност и морална почтеност.

В рамките на тези разделения се прави разграничение между *фи'лийе* (действена) и *каулийе* (вербална). Първата се отнася до делата на Пророка, извършени веднъж, от време на време или многократно публично. Към тази група спадат богослуженията и основополагащите традиции на Исляма, които продължават да се практикуват в целия мюсюлмански свят с изумителна идентичност въпреки вековете, които разделят тяхното практикуване от Пророка и значителните географски, етнически, езикови и културни различия сред последователите на Пророка по света. Втората група включва изказвания на Пророка, чути от други хора и следователно с по-малка степен на сигурност от нещо, което е било видяно, освен ако - отново като богослуженията и основополагащите традиции - те не са били повтаряни ежедневно, седмично или годишно.

По този начин Сунната е била чута, засвидетелствана, запомнена, записана и предадена на потомците. От трети век насам тя е известна основно чрез шест канонични сборници,

наречени *сихах* (ед. ч. *сахих*).³¹ По реда на строгостта, с която са се пресявали и класифицирали, събирачите на *сихах* са били ел-Бухари (256/870 г.), Муслим (251/865), Абу Дауд (275/888), Ибн Мадже (273/886), ен-Несаи (303/915) и ет-Тирмизи (279/892). Сред тях първите двама се отличават с това, че са признати от всички мюсюлмани за по-критични и авторитетни от останалите. Тези текстове, които често се срещат и в двата сборника, са най-надежни от всички.

31 Определянето на шестте сборника като *сихах* т.е. достоверни и пресилено. Само авторите на първите два от споменатите сборници се ангажират с това да споменат достоверните предания според тяхната методология и изследвания. Авторите на другите четири сборници, които са известни като Суннен, а не като Сихах, нямат за цел да събират само достоверни предания и не претендират, че в техните сборници има само такива. Напротив понякога те извеждат и други предания и поясняват за проблеми свързани с веригата от разказвачи или текста на преданието. (бел. ред.)

Съдържанието

След смъртта на Пророка мюсюлманите се оказват хора с кауза, хора, надарени с мисия, толкова радикална, колкото и е универсална (Коран 3:19, 85). Целият свят трябвало да бъде преобразен по подобие на божествения модел. Вътрешният свят - азът - и външният свят - природата - трябвало да бъдат преобразени в този модел. Самите мюсюлмани вече са претърпели радикална трансформация от ръцете на Пророка в хода на приемането им на Исляма и общуването им с него по време на неговия живот. Това била обосновката на името “мюсюлманин”, което Откровението им дало. (Коран, 22:78). Пророкът се уверил, че ще им предаде своята визия, кауза; и те били отлични ученици, които усвоили тази визия и посветили живота си на нея. Визията на Пророка се съдържа в Корана, готов да бъде усвоен от разбиращите. Последното знамение, което е било низпослано, потвърждавало: “Днес завърших вашата религия за вас и доведох докрай Своята благодат към вас, и одобрих Исляма за ваша религия.”³² Това означавало, че

32 Коран 5:3. Има различни предположения за това, кое е последното знамение низпослано от Корана. Споменатото знамение (5:3) най-вероятно е низпослано по време на прощалното поклонение, но има знамения, които са низпослани и след това. С най-голяма сигурност може да се

като идея, принцип и представа за живота миогледът на Исляма бил завършен, готов да бъде възприет в своята цялост от всеки интелект, който желае да го присвои и притежава минимално необходимите способности за теоретично и аксиологично познание. Разбирането на Корана и способността да създадеш в себе си саморазрушаване, самореконструиране и самомобилизиране, необходими за присъединяване към сподвижниците на Пророка, не са лесно достъпни за всички. Онези, които са способни да бъдат развълнувани от визията, представена по абстрактен начин, са винаги малко; а тези, които, бидейки повлияни, са толкова развълнувани, че не могат да се успокоят, докато тяхната „визия не се реализира в историята или те загинат в процеса“ - ако използваме думите на самия Мухаммед, са още по-малко. Защото, както педагозите винаги са осъзнавали, познавателният апел предполага силно въображение, способно да представи на съзнанието визията в конкретика, където ценностите могат да упражнят своята привлекателност върху сърцето с цялата си сила. Без такова въображение, възприятието остава теоретично; а теорията в смисъл на представа не засяга сърцето, източника на всяко вълнение. Но колкото по-силно е въображението, толкова по-ярко е неговото представяне и следователно, колкото по-реална е представената стойност, толкова ще бъде по-силно афективното излъчване или призивът за движение. Случаят със сподвижниците на Пророка не може да бъде по-различен от този на човечеството като цяло. Нито пък тяхната специална чувствителност към религиозните и етичните кризи на човечеството, нито пък специално развитото им въображение като най-надарените с поезия

каже, че последното низпослано знамение е следното: „И бойте се от Деня, в който ще бъдете върнати при Аллах! После на всяка душа докрай ще се изплати онова, което е придобила. И не ще бъдат угнетени.“ (Коран 2:281). В предания се споменава, че Пратеника е починал 9 нощи след низпославането на това знамение. (*бел. ред.*)

хора на света ги освобождават от нуждата от друга помощ, нетеоретична, неидейна помощ. Тази помощ е Сунната. Тя доставяла необходимата конкретизация на идеала на Исляма.

Сунната като конкретизация на визията или материализирането на идеала превръща теорията в реалност. В нея ценностите на Исляма получавали форма и се превръщат в живи. Те пулсирали с голяма сила. В тяхно присъствие инертното става живо, губи онтологичната си уравновесеност и започва да се движи в посока, в която ценностите водят. От техните конкретни инстанции ценностите на Исляма повеляват реализирането на материалите, които изпълняват техните модели; и в тяхно присъствие хората могат само да се подчиняват. Сунната са действията на Мухаммед. Тя се простира през последните двадесет и две години от живота му. Както приживе, така и след смъртта му Сунната на Мухаммед представлявала липсващото звено между мисленето и действието, между идейното възприятие и действието, между мисълта, живота и историята. Ето защо Сунната на Мухаммед се превърнала в учител на милиони хора. Тя представлява най-богатата мина, от която всеки човек на ръководна позиция, е черпил, за да увещава или убеждава, да вдъхновява или да мотивира. Тя е материал за подражание, който доминира във всички ислямски празненства и всъщност е украсявал и орнаментирал всички мюсюлмански сбирки.

Материалите на Сунната могат да бъдат групирани в четири категории, всяка от които изгражда образа на Мухаммед във въображението на мюсюлманите.

На първо място, това са ритуалните материали, които формират образа на Пророка като поклонник на Аллах като Негов благочестив служител. На второ място, са тези текстове, отнасящи се до ролята на Мухаммед като

мисионер и призоваващ към новата вяра, като човек на света с всички видове отношения с другите хора по света, но живеещ единствено чрез и за своята мисия. Трети, това са материалите, отнасящи се до Мухаммед като човешко същество и следователно като съпруг, баща, роднина, съсед и приятел. Четвърто, това са материали, отнасящи се до Пророка като водач на хора, независимо дали в държавата, на бойното поле, на пазара, в класната стая или в джамията.

Мухаммед като поклонник, служещ на Аллах

Основният акт на поклонение – *саля* (*намаз*) - е наложен от Аллах директно на Мухаммед по време на Исра и Мирадж (нощното пътуване) до Йерусалим и изкачването на небето през 6 г. преди хиджра /616 г.). *Салят* (молитвата) също е повелено в Откровението безброй пъти, както и другите богослужения - говеене, *шехаде*, *зекят* и *хадж*. Мухаммед е учил своите последователи на подробностите за *саля*, както и за всички останали ритуали, следвайки инструкциите, дадени му от Аллах. Спазването на тези правила от страна на Пророка при тези ритуали е било щателно наблюдавано, докладвано, изпробвано и повтаряно в практиката на сподвижниците. Последните са ги изпълнявали под наблюдението на Пророка, който поправял всяко отклонение от това, което знаел, че е норма. От най-малкия детайл на телесното пречистване до най-високите духовни постижения, тези ритуали представляват значителна част от Сунната. Всеки мюсюлманин ги научава като дете и изпълнявайки ги през целия си живот, Мухаммед е постоянно в съзнанието му. Те със сигурност са важни за религиозния живот, тъй като молитвите се изпълняват пет пъти на ден молитва (*салят*), цял месец всяка година се говее (*сиям*), отдели се определена част от богатството извън това, което е

абсолютно необходимо за прехраната (*зекят*) за бедните и нуждаещите се и се изпълнява кулминацията на личното и груповото благочестие на мюсюлманина (*хадж*). Тези ритуали на Исляма имат своето определено място. Те не могат да се увеличават, намаляват или променят, защото Сунната ги представя в техните точни и прецизни измерения (или *мекадир*). Тези, които не ги спазват или ги пренебрегват, са провинени; тези, които се престарават и надвишават подходящите размери, може би не са толкова виновни, колкото първите, но все пак са провинени. На въпроса дали не би спечелил по-голяма награда човек, който говее през цялата година и се моли цяла нощ, Пророкът отговорил: „Бог не го е предписал... Що се отнася до мен, аз се моля и спя; говея и ям; работа и съм женен.“ За разлика от „светците“ на другите религии, Мухаммед не е бил аскет, отричащ се от света и умъртвяващ плътта си, нито е бил монах, който е прекарвал повечето от часовете си в молитва или медитация. Богослуженията в Исляма са актове на послушание и самодисциплина, затворени за всякакъв вид снизхождение. Затова трябва да търсим другаде набожността на Мухаммед.

Дълго преди да получи Откровението, Пророкът е имал навик да се изолира и да размишлява над проблемите на човечеството. Тежкото положение на хората навсякъде по света го е огорчавало; положението на другите религии е било отвъд желаното, защото тези религии са били обезобразени от своите пазители - монасите, свещениците и равините. Те отдавна са престанали да вдъхновяват и да движат човечеството към великите цели. И все пак знаците на Бога в творението били навсякъде, събуждащи удивление и подтикващи човешкия ум да се приближи до своя Създател. Моделите на Бога в самите хора, в света на природата и историята са очевидни, ако хората само се отърсят от наследените стереотипи и се отворят за

постоянно обновяващите се доказателства на фактите на сътворението.

След получаването на Откровението и абсолютната убеденост на Мухаммед, че Бог е един, че Той наистина е Единствен, Абсолютен, Всемогъщ и Благодетелен, той се превърнал в човек с непоколебима вяра. Всичко в света на хората - минало, настояще, бъдеще - и всичко в света на природата - слънцето, луната, звездите, дърветата, големите и малките животни - се движи, живее и умира благодарение на Божието действие. Вярата в Бога не е религиозна, докато човек не вижда всичко като творение, дело и промисъл на Бога. Мухаммед наистина е виждал света по този начин и го е правил по най-добрия начин. Пророчеството поставило Мухаммед в контакт с Аллах по специален начин. Бог е бил създател на Мухаммед и на всичко останало, както и Негов учител, който постоянно наблюдава и ръководи всичко. Преди всичко, Бог като Бог на вселената трябва да бъде признат чрез Неговите дела, съзерцаван чрез събитията в природата и историята, които изпълват съзнанието на всеки, който мисли. Освен това Той трябва да бъде обичан, да му се подчинява, а не само да бъде признаван и съзерцаван защото това, което се възприема като божествено, следователно се разбира като нормативно и заповядващо. Да обичаш, да почиташ и да се подчиняваш на Бога означава да се впрегнеш доброволно в Негова служба, което не е нищо по-малко от това да превърнеш себе си, другите и цялото творение в хармонично цяло, изпълняващо Неговата воля. А Неговата воля е съвкупността от ценности - материални, утилитарни, морални, религиозни, естетически. Много от тях вече са осъществени в творението, а много други остават да бъдат осъществени от човека.

Това е бил смисълът на бослужението за Мухаммед: да възприеме Бог чрез Неговите дела, да Го признае точно

за това, което Той е - а именно Бог, Единствен, Абсолютен във всяко отношение, Вечножив, Вечноприсъстващ - и да изпълнява Неговата воля. Следователно, богослужението не е нещо, което се извършва в едно определено време или на едно определено място, а на друго не. То е било работа на пълен работен ден, постоянно занимание, която никога не свършва, никога не спира. Никаква причина не може да оправдае почивката от служенето, освен смъртта. Докато трае животът, задължението за служене продължава. Това е била основната грижа на Пророка. Ако той изпълнявал богослужение групово, съкращавал го, за да се съобрази с тези, които го извършвали заедно с него, или го удължавал, ако бил сам и склонен към съзерцание. Но никога не би позволил на съзерцанието да наруши склонността му към другите форми на богослужение. Той виждал и чувал Бога навсякъде, където се обръщали сетивата му, и постоянно се стремил да изпълнява волята Му.

Духовността на Мухаммед била от нов вид. Светът познавал духовност, която считала вечното само като антипод на материалното, и я търсел само за сметка на себе си, на света и на историята. Индуизмът и будизмът са преподавали такава духовност. Такава е била и духовността на християнството, което интегрира в себе си тази на александрийския елинизъм с целия му антагонизъм към материята и света. Утвърждаването на живота, на света и историята не е в съгласие с тези религии. То можело да бъде утвърдено само в езическите религии, но те всъщност били малко повече от това, което се е проектирало върху свръхестественото и митологичното. Човечеството жадувало за духовност, която да помири двете: религия, която утвърждава живота и света, но дисциплинира тяхното преследване с морал; която утвърждава личните ценности на чистотата, верността и предаността, но дисциплинира

тяхното преследване с премерени ритуали и участие в създаването на историята.

Размишленията, осмислянето и медитирането заемали по-голямата част от времето на Мухаммед преди Откровението на Корана. След това всеки момент от живота му е бил признаване на Бога, акт на съгласие с Твореца и Владетеля на Вселената. Всеки миг е бил активно утвърждаване на живота, възстановяване на културата и цивилизацията, прекрояване на света по божествен образец. Последните две десетилетия от живота му са били непрекъснатата борба, постоянно самоутвърждаване по пътя към Бога. Но живеешки в Божието присъствие и работейки под Неговото командване, борбата и усилието са се превърнали в почивка и успокоение - *секине*, която е по-ценна от всички дарове. Мухаммед е имал навика да се обръща към Своя Господар и да моли за този *секине* винаги когато събитията се обръщали към по-лошо. Но никога това прибъгване до Бога не го е възпирало от изпълнението на каквато и да е задача, независимо дали става въпрос за него самия, за семейството му, или за обкръжението му или дори за най-малкия от народа му.

Мухаммед като призоваващ към Аллах

Божествената заповед повелява, че Мухаммед трябва да призовава хората към Бога. Неговото най-тържествено задължение е било да предаде Откровението на света.³³ Заповедта предупреждава, че неговото задължение не надхвърля предаването, т.е. да информира, предупреждава и напътства другите. Как се е справил с призива, дали е успял или не, не е било негова отговорност, а на Бога.³⁴ Той единствен се разпорежда, напътствайки или

33 Коран 5:67; 4:79.

34 Коран 42:48; 10:99.

непозволявайки да бъде напътен, когато пожелае.³⁵ В перфектно подчинение Мухаммед предал всичко, което му е било низпослано, и не загубил време да призове към новата вяра всички онези, с които можел да комуникира. Уникалната случка в дейността му, когато не успява да призове един сляп бедняк към вярата, защото неговото внимание било заето с един влиятелен човек³⁶, не е случай на провал в призоваването. Неговият ангажимент да призовава богатия човек било също призив към Исляма. Това е грешка в преценката за това кой е по-важен в този момент от времето. Задължението за призоваване, загрижеността за вярата на всички никога не е напускало съзнанието на Мухаммед. Той превръщал всеки случай във възможност за мисия. И образът на Пророка като *да'ийе* или „призоваващ към Бога“ е завладял въображението на мюсюлманите оттогава насам. В този образ, както и в разказите и преките изказвания, от които е съставена, Сунната конкретизирала визията на Исляма като ценно лично качество и начин на живот на мюсюлманите.

Пророкът е бил въоръжен с най-страховитото - наистина чудодейно и неустойимо - оръжие, а именно с красноречието на Корана. Силата на Корана да убеждава е велико чудо с трогателна привлекателност, без аналог. Като възвишено представяне на Исляма Пророкът позволява на Корана да говори за Исляма при всеки повод, като по този начин придава на призива силата на божествения глас. Така, когато 'Утбе ибн Раби'а и племето Курайш предложили на Мухаммед царска власт, пари, богатство и лекарства, приемайки, че тези неща ще го накарат да се откаже от противопоставянето си на меканската религия, Мухаммед им отговорил със знамения (айети) от Корана. Тези знамения не само отблъснали подозрението, че Мухаммед

35 Коран 2:142; 10:25; 6:88; 22:16; 24:35.

36 Коран 80:1-10.

е в търсене на царска власт и богатство, или е болен и се нуждае от лекарства, но също така обърнали меканския делегат *Раби'а* към Исляма. За тези, които разбират арабски, Коранът е наистина могъщ. Една-две фрази от него, добре вплетени в текста на реч или есе, могат да подпалят изказа да го направят живо и проникновено. Речта на Мухаммед разчитала в голяма степен на Корана и често била съставена изключително от знамения от Корана.

Като оставим настрана цитатите от Корана, собствената човешка реч на Мухаммед е била красноречива. Той е казвал, че след като е израснал в лагера на Бену Са'д бин Бекр, той говори арабски точно и красноречиво. Той оценявал високо литературното красноречие и признавал, че "литературната красота е завладяващо изкуство". Разбира се, той е бил майстор на арабския език, способен да го използва по такъв начин, че да докосне сърцата на слушателите си и да стимулира въображението им. Към личното му убеждение за Бога и Неговите качества и действия, както и към страстта, която изпитвал в своята привързаност към каузата, Пророкът е бил изключително успешен в убеждаването на хората в истината. Неговите думи, както Айша съобщава, са били винаги толкова добре премерени, че са били лесни за запомняне от първо чуване и никой не е докосвал струните на сърцето и не е предизвиквал такива емоции, както Мухаммед.

Мухаммед с готовност изслушвал всеки, който го потърсел. Той е слушал с усмивка, изразяваща съчувствие, и с очи, насочени към говорещия, с искрен интерес. Когато идвало време да отговори, той го правел по същество, никога двусмислено. Ако той не е знаел отговора, "Бог знае по-добре", отговарял той. Ако въпросът е бил спорен, той е успокоявал говорещия и е печелил съгласието му с принципите, които стояли в основата на проблема,

принципи, които винаги са били религиозни. Всеки, който е говорил с Мухаммед, се оказвал не само убеден в неговата преценка по дадения въпрос, но също по-важно, и се превръщал в призоваващ към каузата на Исляма. Нещо повече, такъв човек напълно заобичал и изпитвал възхищение от личността на Пророка. Такъв е случаят с неговите най-ярошни противници, като гореспоменатите 'Утбе ибн Раби'а и 'Умар ибн ел-Хаттаб.

Последният извадил мечасивярошзаради „Призовавай към пътя на твоя Господ с мъдрост и хубаво поучение, и спори с тях по най-хубавия начин!“ на Пророка срещу боговете на курайшите и тръгнал да търси Мухаммед, за да сложи край на тази „Призовавай към пътя на твоя Господ с мъдрост и хубаво поучение, и спори с тях по най-хубавия начин!“ веднъж завинаги. Това негово пътуване завършило с приемането му на Исляма и той е станал един от неговите най-върли защитници. Коранът и призивът на Мухаммед победили гласа на езичеството в 'Умар и го заменили с гласа на Исляма. Служенето на Мухаммед е съвършен пример за божествените заповеди: „Призовавай към пътя на твоя Господ с мъдрост и хубаво поучение, и спори с тях по най-хубавия начин!“

„Не са равни добрината и злината. Отблъсквай я с най-доброто и тогава онзи, от когото те е делеяла вражда, става като близък приятел.“³⁷

Пророкът поемал големи рискове, за да предаде посланието си. Първите години в Мека предизвиквали ужасна реакция. Меканците се присмивали на него и неговите приятели. Те хвърляли отпадъците си в лицето му и бойкотирали цялото му племе, независимо дали са били мюсюлмани или не. Мухаммед отправил призива си към Таиф, където е бил обсипан с камъни и прогонен, и едва

37 Коран 16:125; 41:34.

не загинал по време на тази мисия. Неуспехът натежал много върху неговата съвест, което го накарало да се моли на Бога като победен, но все още лоялен и верен човек. В служба на мисията си Мухаммед не пощадил нито себе си, нито своите сподвижници. Толкова голям бил ентусиазмът му да отговори благосклонно на всяка покана да представи Исляма, че враговете му го възприели като начин да се борят с Исляма, убивайки неговите привърженици. Веднъж той изпратил шестима от своите сподвижници в племето Хузейл (Хиджаз) по молба на племето. В ер-Раджи' хора от споменатото племе се нахвърлили върху мюсюлманите, убили четирима, а двама продали на Мека. Последните също били екзекутирани. Той е изпратил няколко от най-скъпите си сподвижници под закрилата на Ебу Бера Амир ибн Малик, за да преподават Исляма на племената от Неджд. При кладенеца на *Ма'уне* мъжете от племето Бену 'Амир се нахвърлили върху мюсюлманите и избили голяма част от тях. Един мюсюлманин, взет за мъртъв сред труповете, оцелял, за да разкаже историята на другите.

В името на тази мисия Мухаммед винаги е бил готов да прощава. Той е простил на всички меканци - включително и на онези, които му са се противопоставяли най-много - и ги поканил да се присъединят към новата вяра по време на най-голямата си победа. Обичаите предписвали поробването им и конфискуването на цялото им богатство, но за Мухаммед по-висшият интерес на мисията е бил на първо и последно място. По същия начин Пророкът не екзекутирал Абдуллах ибн Убей който го е оклеветил и измамил, извършил предателство срещу ислямската държава и се е борил с него и мюсюлманите по всякакъв повод. Когато синът на ибн Убей ревностен мюсюлманин, чул, че баща му е бил осъден от Пророка, той е помолил той да бъде палачът, за да не би екзекуцията, извършена от някой

друг, да породи у него желание за отмъщение. Когато ибн Убей починал, Пророкът предложил обвивка за останките му, водил погребалната молитва за него и присъствал на погребението му, като по този начин убедил сина му и всички, които станали свидетели на тези събития, че разпространението на вярата може и трябва да победи всички мисли за възмездие и отмъщение. След победата на мюсюлманите при Хунейн (8/630 г.), меканците взели по-голямата част от военната плячка; когато мединците се оплакали, Пророкът предложил себе си като компенсация, казвайки: „Не сте ли по-щастливи от това, че меканците си отиват с материалните неща, а вие си отивате заедно с Божия пратеник?“³⁸

Мухаммед е учил всеки мюсюлманин да бъде призоваващ към Исляма; и той ги е научил добре. Независимо дали са на висока или ниска позиция, те подражавали добре на своя пророк. Мюсюлманинът последователно представлял похвално посланието на Исляма. Това отчасти се дължи на нормативния характер на посланието и отчасти на учението на Пророка. Джа'фер ибн Абу Талиб е бил доведен в присъствието на владетеля на Абисиния, за да отговори на обвинението на меканците и искането за екстрадиране в Мека на него и на малцината мюсюлмани, които са избягали там. Джа'фер представил делото на по начин, който не можел да не спечели благоволенieto на краля. „Царю“ - казал той, - „ние бяхме в състояние на невежество и неморалност, покланяхме се на идоли, ядохме мърша и вършехме всякакви беззакония. ... Силните сред нас експлоатираха слабите. Тогава Бог ни изпрати пророк... Той ни призова да не се покланяме на нищо друго освен на Бога..., да казваме истината, да държим на доверието и обещанието, да помагаме на роднините и съседите..., да избягваме

38 Ibn Ishaq, Sirat Rasul Allah, Vol. I, стр. 223–224.

блудството и лъжесвидетелството ... Ние повярвахме и го последвахме. Меканците се опитаха да ни разубедят и ни причиниха големи страдания. Ето защо дойдохме тук. Що се отнася до Исус, нашият Пророк ни донесе това Откровение за него.“ Тук Джа‘фер прочел знамения от сура „Мерием“, които отекнали в ушите на присъстващите като нежна мелодия. Кралят и неговите патриарси били трогнати до сълзи и се заклели никога да не предават мюсюлманите и да не ги притесняват.³⁹

Мухаммед като семеен човек

Мухаммед е бил на двадесет и пет години, когато някой за първи път му е предложил да се ожени. Той е бил беден човек, зависим от чичо си Ебу Талиб. Младите мъже в Мека имали навика да посещават кръчмите и да флиртуват с кръчмарките. Но не и Мухаммед! Той водил живот на целомъдрие и чистота. Нищо от разпуснатостта на младежите или разврата на живота на възрастните в Мека не му е било познато. През последните две години от неговия ергенски живот Мухаммед е бил нает от вдовицата Хадиджа, която била и търговец, и на чиито интереси той е служил достатъчно добре, за да заслужи нейната похвала и тази на нейния дългогодишен доверен и лоялен слуга Мейсера. Последният е ходил на търговски пътувания с Мухаммед и се е грижил за интересите на своя работодател. Успешните начинания се дължели както на Мухаммед, така и на него; но Мейсера скромно поставил Мухаммед пред себе си, като докладвал на Хадиджа, че успехите се дължели изключително на Мухаммед.

Фактът, че никой не е говорил с Мухаммед за брак показва, че бракът не е бил в ума му. Това обяснява неговата

39 Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*. Преведено от Guillaume, A., *The Life of Muhammad* (Oxford: Oxford University Press, 1955), стр. 151-2.

изненада, когато Нефисе бинт Мунйе, приятелка на Хадиджа, намекнала че ако той ѝ повери въпроса, тя ще му осигури ръката на Хадиджа с предварително платени разходи по сватбата. Мухаммед е бил въодушевен и двамата с Хадиджа се оженили. Хадиджа родила всичките деца на Мухаммед с изключение на едно. Децата на Пратеника от Хадиджа са: Фатима, която се омъжила за братовчедата на Мухаммед, Али и му родила единствените внуци – Хасан и Хусейн. Фатима единствено надживяла двамата синове на Пратеника - Касим и Тахир, умират като деца. Трите им дъщери - Зейнеб, Рукайе и Ум Кулсум се омъжили и починали без деца преди 8/630 г.⁴⁰ През 9/631 г. на Мухаммед се ражда още един син, наречен Ибрахим, от египетската му съпруга Мерием. Това дете също умира в ранна детска възраст. Хадиджа остава единствената съпруга на Мухаммед, докато е жива. Бракът им продължил до смъртта ѝ през 1 г. преди хиджра /621 г. През този период се случили много от най-важните събития в живота на Мухаммед. Това наистина е бил щастлив брак и за двамата.

Богатството на Хадиджа облекчило Мухаммед от бремето на работата за препитание. То го освободило от материалната грижа за себе си и семейството му и му осигурило свободно време, необходимо за дълги размишления, по време на едно от което, той получил първото Откровение. Когато първите Откровения дошли, Мухаммед се е смятал за болен или обсебен. Той не можел да повярва на това, което ангелът му предал, че той ще бъде Пратеник на Аллах за хората. Наложило се Хадиджа да подкрепи морално съпруга си, да го успокои и вдъхнови, да му помогне да придобие увереност в себе си и в тези необикновени преживявания. С повторното завръщане на видението самата Хадиджа

40 Muhammad Husayn Haykal, *The Life of Muhammad*, Преведено от I. R. al Faruqi (Indianapolis: American Trust Publications, 1396/1976), Chap. 26, стр. 429-442.

се нуждаела от увереност. Тя потърсила такава от Уерака ибн Науфел, нейн далечен чичо, известен с религиозните си познания и мъдрост. След като изслушал целия разказ, Уерака възкликнал: „Кълна се в Този, Който владее душата ми, Мухаммед е Пророкът на този народ. Великият дух, който е дошъл при Муса (Мойсей), сега е дошъл и при него. . . Нека да бъде твърд!“ Хадиджа със сигурност е била окуражена; но това било огромно бреме, което тя трябвало оттук нататък да носи като съпруга на човек, който трябвало да бъде пророк. Мухаммед обичал съпругата си много. Той излял върху нея цялата си обич, на която бил способен. Той плачел, когато тя умираше, и пазел спомена за нея във всеки момент. По-късно най-младата му съпруга Айша казала: „Никога не съм ревнувала толкова, колкото от Хадиджа, въпреки че от нейната смърт бе минало много време.“

Въпреки че Мухаммед се оженил осем пъти след смъртта на Хадиджа, само един от тях е бил брак в истинския смисъл на думата. Това е бил бракът му с Айша, дъщеря на най-близкия му другар, Ебу Бакр. Другите са били бракове по политически и социални причини. Пророкът ги сключвал като пример за нова ценност, която Ислямът учел. Няколко примери ще илюстрират това. Зейнеб бинт Джахш, негова братовчедка, която Мухаммед познавал добре, е дадена от него да встъпи в брак със Зейд ибн Харисе, роб на Хадиджа, когото Мухаммед бил освободил. Несъвместимостта на съпрузите ги направило нещастни и бракът се разпаднал. Това е двойна трагедия, тъй като според арабския обичай разведената съпруга на роб ставала социален изгнаник, без възможността някога да се омъжи. Въпреки че този обичай е премахнат от Исляма, никой мюсюлманин не би се съгласил да се ожени за нея въпреки младата ѝ възраст. За да повиши статуса ѝ и да даде урок на арабите срещу

социалното разслоение, Мухаммед се оженил за нея. Хафса била овдовяла дъщеря на 'Умар ибн ел-Хаттаб, близък спътник на Пророка. Тя била на четиридесет години и била бедна. Баща ѝ бил още по-беден. Той я предложил на няколко приятели и познати, но всички отказали. Дълбоко го огорчавал фактът, че дъщеря му е бездомна, незащитена и че можело да изпадне в беда.

За да повдигне настроението на двамата и да научи мюсюлманите, че е необходимо да дават необходимата защита на своите самотни жени, особено на вдовиците, Пророкът я присъединил към дома си като своя съпруга. Сеуда е мюсюлманската съпруга на Секран ибн Амр, един от първите, приели исляма. Пророкът ги жени, когато Сеуда приела Исляма. Тя трябвало да избяга от семейството си, за да избегне отмъщението им. Същото се е случило и със съпруга ѝ. Пророкът наредил и на двамата да емигрират в Абисиния. При завръщането им Секран умрял. Сеуда трябвало да избира между това да остане на улицата или да се върне при семейството си и да получи тяхното отмъщение. Мухаммед трябвало да ѝ даде дължимата защита и да увери другите си последователи, че семействата им не ще бъдат оставени на милостта на враговете им, ако те паднат като мъченици в бушуващия конфликт.

Джуеярия е била дъщеря на ел-Харис, вожд на племето Бену ел-Мусталик. Тя е била вдовица и паднала в плен по време на войната, която нейният народ водил срещу мюсюлманите. Пророкът я взел като свой дял от плячката, освободил я от робство в знак на уважение към баща ѝ и предложил да я вземе за своя съпруга. Баща ѝ оставил избора на нея и тя решила да приеме Исляма и се омъжила за Мухаммед. Така честта ѝ била запазена. Тя приела Исляма заедно с хората си и довела всички във вярата няколко месеца след брака си.

Тези и други жени са били издигнати чрез брака си с Мухаммед до ранга на „майки на вяващите“. Всяка от тях е изиграла важна роля в периода на формиране на Исляма и е допринесла за социалната сплотеност на новото общество. След като обявил старите племенни връзки за нелегитимни в новата универсална умма, Мухаммед използвал всякакви други сплотяващи средства, за да консолидира зараждащото се общество. Честта да принадлежиш към дома на Пророка или на свързаност с него чрез брак е била част от великата реформа, която Ислямът е въвел в отношенията между мъжете и жените. Преди Исляма жената е била разглеждана от родителите ѝ като заплаха за семейната чест и следователно достойна да бъде погребана жива още в детска възраст. В зряла възраст тя е била считана за сексуален обект, който можел да се купува, продава и наследява. От тази позиция на непълноценност и юридическа неспособност Ислямът издига жените до позиция на влияние и престиж в семейството и обществото.

Независимо от семейното си положение, жената може да притежава собственост, да купува, продава и наследява. Тя става правен субект, чийто брак е невъзможен без нейното съгласие, и има право да се разведе със съпруга си, когато има основателна причина за това. Всички религиозни задължения и привилегии се отнасяли еднакво както за жените, така и за мъжете. Тъй като прелюбодейството се разглежда от Исляма като основно и най-унизително престъпление, Ислямът защитава жените и ги предпазва от всичко, което може да доведе до тяхното падение. Той освобождава жената от задължението да изкарва прехраната си, като задължава нейните роднини от мъжки пол да я издържат по всяко време. Освен това постановява, че винаги жената трябва да има право на поне толкова, колкото е длъжна да даде, и това да става с любезност.

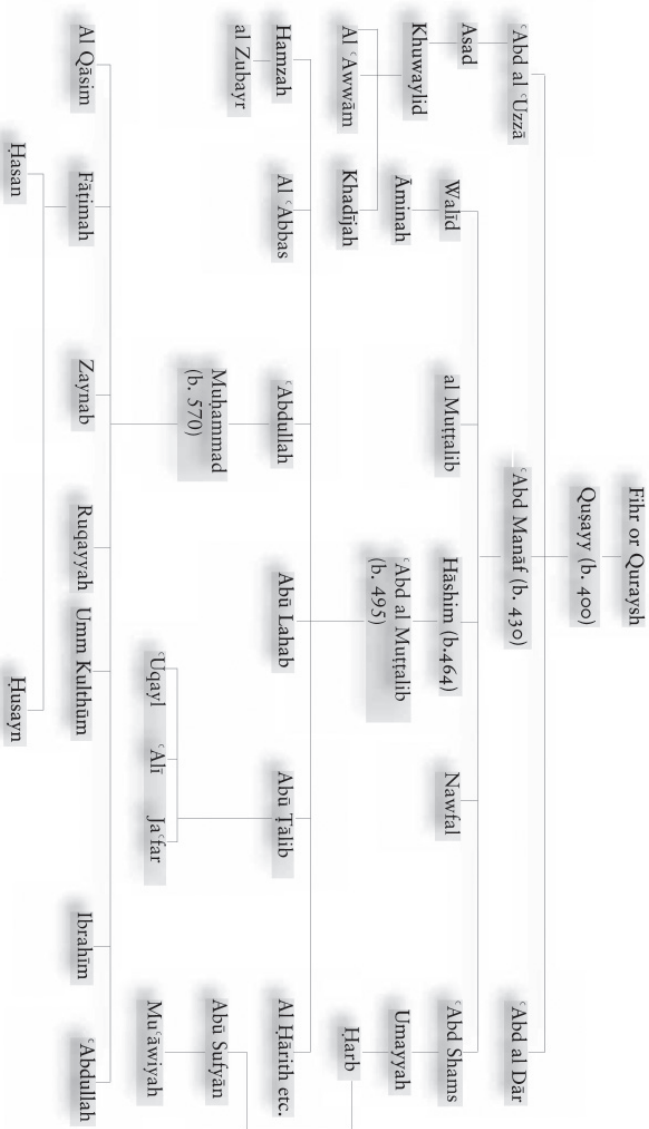
Всички тези правни реформи са били радикални за времето си и остават радикални в голяма част от света и днес. Мухаммед и неговият дом са пример за тези реформи и към тях се добавя възплъщение на новата етика. Съпругите му свидетелстват, че симпатиите на Мухаммед към тях никога не са намалявали; че те винаги са го виждали с усмивка на лицето. И те на свой ред са направили дома му обител на мир и удовлетворение. Като пророк и държавен глава той не е смятал за недостойно да им помага в ежедневните им домакински задължения. Напротив, той ги накарал да мислят за него като за равен на тях. Една от тях била дръзка и му казала веднъж: “Добре, сега е твой ред да говориш. Но моля те, казвай само истината.” Това вбесило баща ѝ ‘Умар, който присъствал и който я заклеил за обидния ѝ тон. Мухаммед се намесил и казал: “Ние не ви поканихме тук за тази цел.” Мухаммед прекарвал дълги часове с децата и внуците си. Веднъж той удължил поклоната си (сежде), за да не отблъсне един от внуците си, който възприемал позицията му като покана да се качи на гърба му. Той съветвал последователите си да бъдат добри към семействата си, като заявявал, че “със сигурност най-добрите сред вас в очите на Аллах са тези, които са най-добри към своите семейства.” Мухаммед нарекъл изкарването на прехраната за семейството като акт на богослужение и издигнал стойността му до нивото на мъченичеството. Коранът осъжда монашеството (57:27), а Пророкът добавял: „Бракът е от моята Сунна.“ Той насърчавал младите мюсюлмани да се женят, като често допринасял за зестрата им или намалявал тези задължения до приемливи суми. Коранът осъжда убийството на собствените деца, независимо дали от страх за семейната чест или от страх от бедност и глад. Пророкът призовавал мюсюлманите да раждат деца, като казвал: „Аллах ще се погрижи за тях“; техният брой е „угоден на Аллах и Неговия Пророк.“

Този голям акцент върху необходимостта и ценността на семейството съвпаднал с унищожаването от Исляма на племето и на лоялността и ангажиментите, които то е пораждало. Първо, семейството е нещо естествено. Основано на кръвната връзка то включва в себе си чувства на любов, на доверие и загриженост, които не могат да бъдат нарушени без вреда за човешката личност. Следователно Ислямът го признава и го укрепва със закон. Второ, като регулира наследяването и зависимостта, Ислямът позволява семейството да съществува и да процъфтява в разширената си форма, така че три поколения да могат да живеят заедно и да се хранят в едно домакинство. Трето, големият брой членове не позволява да се образува пропаст между поколенията и улеснява процесите на социализация и приобщаване на членовете. Четвърто, Ислямът предоставя на разположение на всяко домакинство широко разнообразие от таланти и темпераменти, така че членовете да се допълват взаимно; и ги дисциплинира да се приспособяват към взаимните си нужди.

Отвъд семейството съществува само универсалната *умма*, след като Ислямът е премахнал племето и неговите институции. *Уммата* е едновременно универсална общност и универсална държава. Тя е отворено и егалитарно общество, към което всеки човек или група може да се присъедини с акт на решение. За разлика от световните империи, които се основават на власт и са създадени, за да експлоатират робското и подчиненото население в полза на елита, *уммата* е безкласова. Връзката, която я държи заедно, е рационална, изградена върху консенсуса, който членовете споделят за виждането си за Исляма. Тя зависи от образованието върху основите на тази визия и обучението за нейното прилагане на местно и общочовешко ниво. Семейната връзка, от друга страна, е кръвен призив, засягащ хората по

неволя, независимо от тяхната етична или рационална зрялост. Разбира се, тя може също така да се издигне до нивото на рационалността и да носи някои от най-благородните и най-етичните значения, на които човек е способен. Но не може да се отрече, че и без тази рационалност семейната връзка е едновременно необходима и универсална за разлика от „общностната“ връзка, която е изключително придобита и рационална.

Родословното дърво на Пророка

Хронология на живота и дейността на Пророка

570 г.	Неуспешно нападение на Абраха в Мека, "Годината на Слона". Смъртта на Абдуллах, бащата на Пророка. Раждането на Мухаммед (20 август).
570-575 г.	Изхранването на Мухаммед от Халиме и пребиваването му в Бену Са'д. Персийско завладяване на Яман. Прогонване на християнските абисинци.
575 г.	Преследване на християните в Яман от еврейския цар Зу Нууас.
575-597 г.	Персийско владичество в Яман.
576 г.	Смъртта на Амина, майката на Пророка.
578 г.	Смърт на дядото на Пророка, Абдулмутталиб.
580-590 г.	Войната Фиджар.
582 г.	Първото пътуване на Мухаммед до Сирия. Среща с Бахира.
586 г.	Наемане на Мухаммед от Хадиджа.
595 г.	Второ пътуване на Мухаммед до Сирия. Мухаммед се жени за Хадиджа.
605 г.	Мухаммед помага за възстановяването на Кябе.
610 г.	Призив към пророчество (юни). Начало на откровението на Корана. Хадиджа, Али и Ебу Бекр приемат Исляма в този ред.
613 г.	Започва публичното проповядване на Исляма. Конфронтация с меканците.

615 г.	Хамза приема Исляма. Първо преселение на мюсюлмани към Абисиния. ‘Умар приема Исляма.
616 г.	Общ бойкот на Бену Хашим. Завръщане на първите емигранти.
617 г.	Второ преселение на мюсюлмани към Абисиния.
619 г.	Смъртта на Ебу Талиб. Смъртта на Хадиджа. Мухаммед търси племенна защита и проповядва исляма в Таиф.
620 г.	Годеш на Мухаммед с Айша бинт Ебу Бекр. Първите приели Исляма - Аус и Хазрадж от Ясриб.
621 г.	Първо споразумение в Акаба. Ел-Исра и ел-Ми‘радж (нощно пътуване и възнесение на небето). Вторият обет за върност в Акаба. Опит за убийство на Пророка от меканците. 16 юли, Хиджра, преселване на Пророка в Ясриб, наричан също така Мединету‘н-Небий или Градът на Пророка, 1/1/1 г.
622 г.	Пророкът построява джамия и жилище. Установяване на ислямското братство като нов обществен ред. Пророкът основава държава. Договорът от Медина. Мухаммед се жени за Айша. Установява се призивът за молитва (<i>саля</i>). Абдуллах ибн Селям приема Исляма. Евреите се опитват да разцепят коалицията Аус-Хазрадж.
1/623 г.	Кампания на Хамза срещу меканците край Янбу. Кампания на ел-Харрар.
2/623 г.	Кампания срещу Уаддан. Инцидентът Финхас. Походът на Бууат. Походът на ел-Ушейра.
2/624 г.	Установяване на Кябе в Мека като кибле (посока) в молитвата. Битката при Бадр (първата победа на мюсюлманите). Обсадата на Бену Кайнука.

3/624 г.	Походът към Бену Сулейм. Походът на Зу Амар. Нападението край ел-Карада.
3/625 г.	Брак на Мухаммед с вдовицата Хафса, дъщеря на ‘Умар.
4/625 г.	Походът към Хамра ел-Есед. Брак на Али с Фатима, дъщеря на Пророка. Събитието в ер-Раджи. Предателство срещу Исляма при кладенеца Мауне. Обсадата на Бену Надир.
4/626 г.	Битката при Ухуд; Мъченическата смърт на Хамза.
5/626 г.	Първи поход към Даумету‘л Джендел.
5/627 г.	Походът към ел-Мурайси‘. <i>Хадисету‘л-ифк</i> (клевета) срещу Айша. Битката при ел-Хендек (Ровът). Походът към Бану Курейза.
6/628 г.	Втори поход към <i>Даумету‘л-Джендел</i> . Случаят при Фадак. Битката при Хайбар. Мирният договор с Мека в ел-Худейбия. Пророкът изпраща делегати, които да представят Исляма на съседните монарси.
7/629 г.	Първият хадж в Исляма. Халид ибн ел Уелид и Амр ибн ел-‘Ас приемат Исляма.
8/629 г.	Убийство на мюсюлмански призоваващи в Зат ел-Етлах.
8/630 г.	Поход към Мека. Меканците приемат Исляма. Унищожаване на идолите и почистване на Кябе. Приемане на Исляма от арабските племена в Хиджаз. Битката с племето Хеуазин при Хунейн.
9/631 г.	Второто поклонение (водено от Ебу Бекр).
10/631 г.	Християнска делегация от Неджран (Яман) посещава Медина и се включва в ислямската държава като съставна част на <i>уммата</i> в тази държава. Годината на делегациите: Арабските племена приемат Исляма и обещават своята вяроност.

10/632 г.	Смъртта на сина на Мухаммед - Ибрахим. Последното поклонение на Пророка. Завършване на Откровението на Корана.
11/632 г.	Смъртта на Пророка. Битката при Му'та.

Ел-Еуза'и (починал през 158/774г.) е основател на правната школа, известна с неговото име. По-голямата част от населението на Сирия, Ливан, Йордания и Палестина са принадлежали към неговата школа от 134 до 300 година след хиджра. След 250 г. по хиджра Ебу Зур'а въвежда школата на Шафии и тази на Ибн Ханбел също започнала да се разпространява.

Днес сунитската част от споменатия район е последовател предимно на ханефитската (школа, която преобладава в Ирак от 100 г. по хиджра и се разпространява в Сирия след 150 г. по хиджра) шафиитската и ханбелитската школа.

Значителни малцинства от шиити (друзи, исмаилити и последователи на дванайсетения имамизъм) се появяват при управлението на Фатимитите и продължават да съществуват и до днес.

Испания е изцяло ханефитска до 200г. след хиджра. Школата на маликитите става доминираща към 250 г. след хиджра и продължава да съществува безспорно до края на мюсюлманското управление в тази страна (898/1492 г.).

В Индия преобладава ханефитската школа. Малки шиитски малцинства (предимно исмаилити) продължават да съществуват в района около Бомбай.

Мухаммед като лидер

Може би най-същественото качество на лидерството е способността да се възприемат и оценяват правилно всички фактори в дадена ситуация, да се вземе решение относно желаната цел, да се разработи най-добрата

стратегия за изпълнение, да се убедят участниците в нея за целесъобразността на целия план и да се подтикнат да я желаят с най-силната воля, на която са способни. Мухаммед е имал тази способност в много висока степен.

Той щеше да бъде най-способният лидер, който Мека някога е познавала, дори ислямът да не беше идвал. Но Ислямът е добавил своя собствен мироглед като нова цел и разширил обхвата на лидерството до човечеството и света.

Едно събитие в ранния живот на Пророка дало доказателства за неговите лидерски качества. Докато меканците възстановявали Кябе след наводнението, което напукало стените ѝ, старейшините на различните племена порели помежду си кой да има честта да положи основния камък. Това е черният камък, който меканците почитали от поколения. Тъй като всички вождове участвали, предложението на Ебу Умеййе те да се задължат да приемат арбитража на първия, дошъл на мястото, било прието, но с опасения. Когато първият посетител се оказал Мухаммед, те се почувствали спокойни, че неговото решение не ще накърни никого. Натоварен със задачата, Мухаммед решил да постави черния камък върху платно и накарал всеки от племенните вождове да държи по един ъгъл на платното, докато отнесат камъка до мястото му. Всеки вожд бил доволен, че честта е негова и че никой не го е надминал в тази чест. Всички били дълбоко благодарни на Мухаммед, който превърнал застрашителния случай в повод, изпълнен с радост.

Същото проникателно възприятие на Мухаммед било налице, когато той за първи път пристигнал в Медина. Мюсюлманите го посрещнали радушно. Всеки искал да има честта да приеме Мухаммед в дома си; и за тази цел племенните вождове се съревновавали помежду си. Пророкът казал, че няма да вземе решение; по-скоро ще спре

там, където ще спре камилата му. След като се разходил по улиците на Медина, камилата спряла на празния парцел на Сехл и Сухейл, синовете на Амр. Пророкът платил за земята и върху нея построил първата си джамия.

Точно както той не би предпочел един водач или част от общността над друга, Мухаммед винаги е внимавал да не претендира за някаква привилегия за себе си. Той се е смятал за равен сред равни. Когато дошло време за хранене, докато е бил в поход, неговите другари заявявали, че те ще приготвят храната. Те разпределили задачите помежду си и не оставили нищо за Пророка. Забелязвайки, че те са пропуснали събирането на дърва за огъня - най-трудното и най-неприятното задължение - Мухаммед казал: "А аз ще събера дървата." Той е бил на мнение, че водачът трябва винаги да бъде достоен за любовта и уважението на своите подчинени. Той изразил това в следните си думи: "Молитвата (намаз) на *имам* (лидер), който е мразен от хората, е неприемлива за Аллах"; „който поеме ръководството на един народ против волята му, неговата молитва никога не стига по-далеч от неговите уши“. Нито пророчеството му, нито статутът му на държавен глава не пречат Мухаммед да се отнася към другите като към равни. Всъщност той е бил този, който научил мюсюлманите да се хранят заедно със слугите и робите си на една и съща трапеза, да им позволяват да носят едни и същи дрехи като тях, да ги наричат „син“, а не „слуга“ или „роб“ и да ги наричат „чичо“, а не „господар“. Един ден на пазара един търговец, когото Мухаммед покровителствал, взел ръката му и я целунал. Мухаммед дръпнал ръката си назад с думите: „Така правят персите със своя цар. Аз не съм цар, а ти не си персиец.“ По същия начин, когато мюсюлманите били мобилизирани да изкопаят ров пред уязвимата част на Медина като защита срещу кавалерийска атака, Мухаммед настоял да се

присъедини към тях със собствените си ръце. Дълго преди пророчеството това негово качество накарало неговите сподвижници и познати да го обичат. Зейд е бил възрастен роб, доведен в Мека за продажба. Хадиджа го купила и го представила на Мухаммед, който незабавно го освободил от робството и го направил свой помощник. Скоро бащата на Зейд пристигнал, за да го откупи, но след като го намерил като свободен човек, предложил да го отведе у дома. Мухаммед дал на Зейд да избере дали да остане или да се върне при дома и семейството си, но Зейд избрал да остане с Мухаммед.

За личната си сигурност в Мека Мухаммед разчитал на племената лоялност. Неговото племе, Бену Хашим го защитавало в продължение на много години срещу останалите жители на Мека. Тази защита е била с цената на хули и подигравки, наранявания, социален и икономически бойкот. Противопоставянето на меканците набирано скорост, докато мюсюлманите все още са били твърде малко и слаби в Мека. Скоро ситуацията станала критична; и старейшината на племето трябвало да помоли племенника си - Мухаммед - да се откаже от каузата. Но Мухаммед отказал, залагайки собствения си живот, за да продължи борбата докрай.

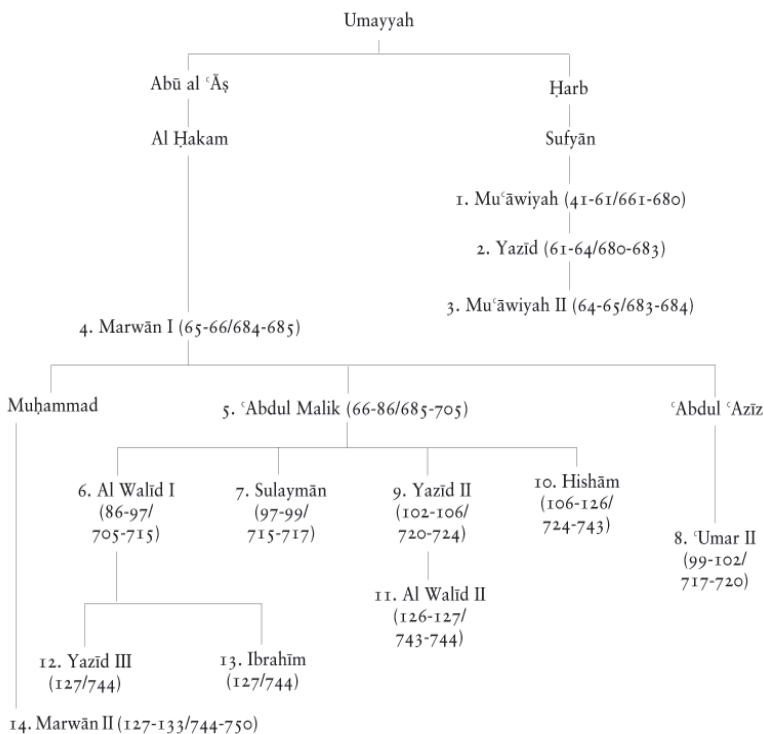
Въпреки че чичото подкрепял Мухаммед и отхвърлил ултиматума на Мека, Мухаммед знаел, че моментът на решението е наближил и че хората от Бену Хашим не могат да се противопоставят на всички меканци, които сега са се обединили срещу тях заради него. Именно предчувствието му за тази ситуация го подтикнало да преговаря и да сключи два последователни пакта с мюсюлманите от Медина. По този начин той щял да замени племенната връзка с Бену Хашим, ако се откажат от подкрепата си, и ще се подсили със мединците срещу меканците. Със сигурност предчувствието и стратегията му са били навременни. И двете били ценни компоненти на неговото лидерство.

Таблици с халифите

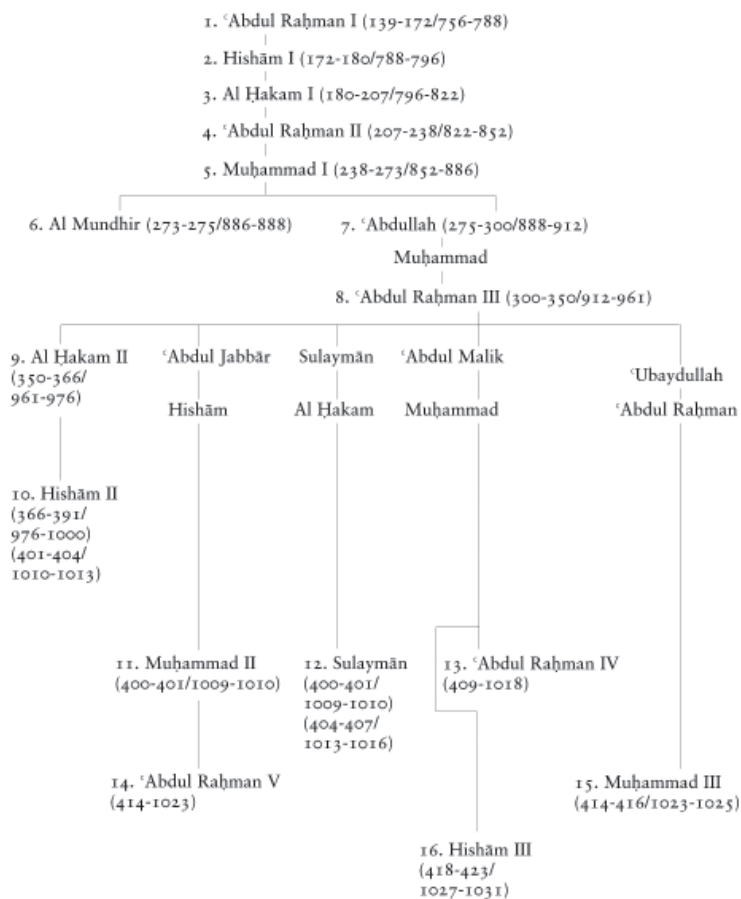
A. *The Rāshidūn Caliphs, al Madīnah* (11-41/632-661)

	Date
Abū Bakr al Ṣiddīq	11-13/632-634
ʿUmar Ibn al Khaṭṭāb	13-24/634-644
ʿUthmān ibn ʿAffān	24-36/644-656
ʿAlī ibn Abū Ṭālib	36-41/656-661

B. *The Umayyā Dynasty, Dimashq* (41-133/661-750)

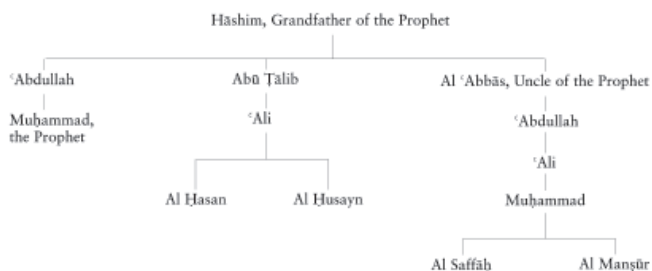

C. *The Umawī Dynasty, Qurtubah* (139-423/756-1031)

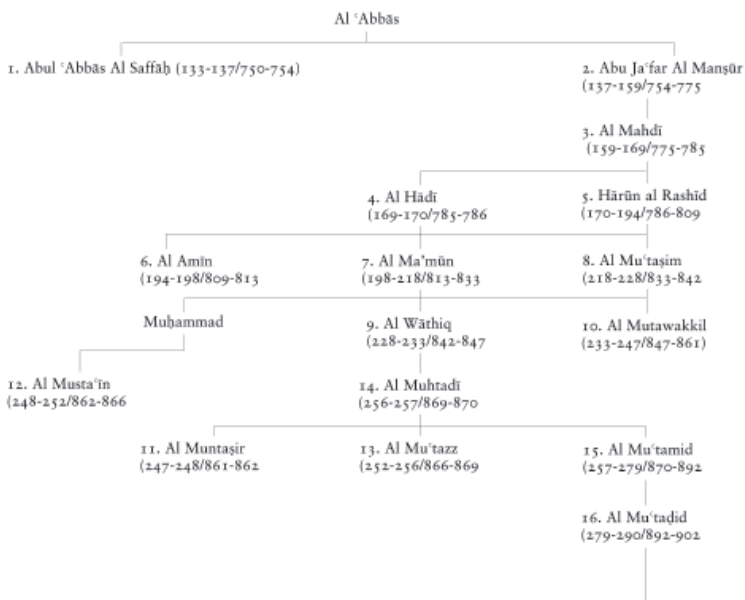

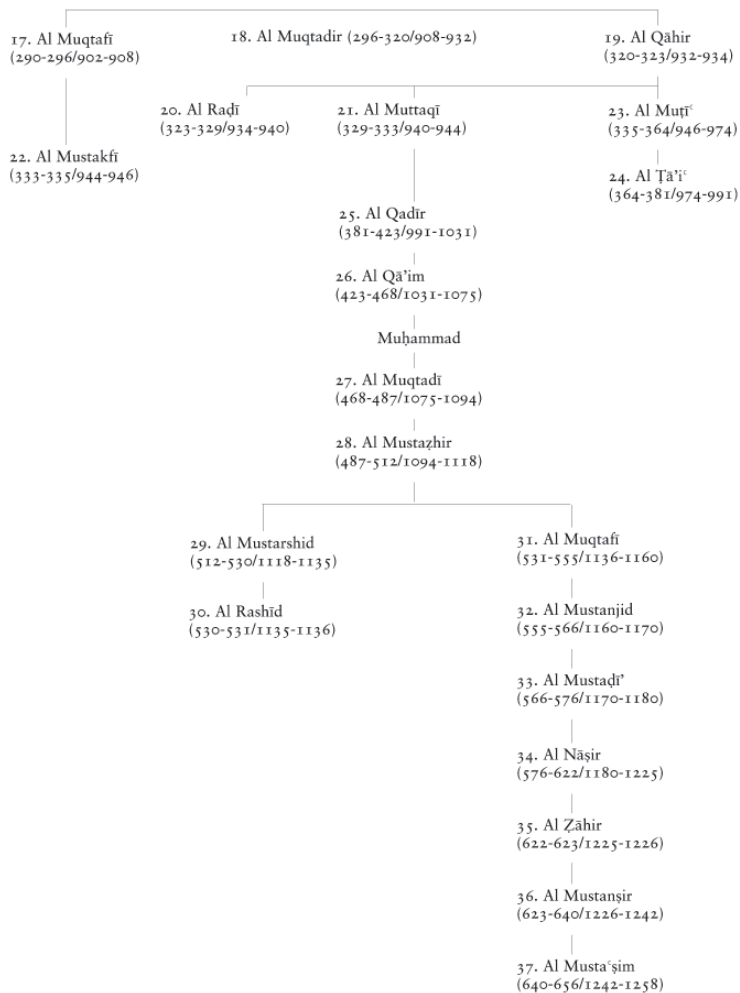
D. *The 'Abbāsī Dynasty, Al Kūfab (133–149/750–766)*
Baghdād (149–657/766–1258)

1. THE MAKKAN LINEAGE

2. THE CALIPHS

При пристигането си в Медина през лятото на 622 г. Мухаммед помирил двете основни племена в града и ги обединил в първото ислямско държавно образувание. Отчуждението и взаимният им антагонизъм са били обичайни. Мухаммед заменил омразата с уважение и любов, отчуждението със загриженост, а разделението - с единство. След това той обединил мединците (ел-Енсар) с Меканците (ел-Мухаджирун), които били дошли в Медина с голи ръце и без средства. Всеки дом в Медина откликнал на призива, като отворил огнището си за меканските хора или семейства. За първи път първенци и аристократи, плебеи и роби, богати и бедни, местни и чужденци се обединили заедно, за да създадат ново общество, в което връзката на вярата е надхвърлила различията в рождението и историята; където религиозната лоялност е създала за себе си органично социално-икономическо, политическо и военно единство. Съюзът не се ограничил само до мюсюлманите. Мухаммед убедил евреите да се присъединят и те станали неразделна част от новия социален ред. Те също имали различия помежду си, както и с арабите и мюсюлманите в Медина. Те били зависими от двете доминиращи племена, ел-Аус и ел-Хазрадж и участвали заедно с последните във всички техни спорове и войни. Лидерството на Мухаммед било достатъчно силно, за да доведе всички под един покрив и да ги спои в първото вселенско, плуралистично общество. За да официализира техния съюз и да запише тяхното споразумение, Мухаммед продиктувал Договора от Медина – първата писмената конституция в човешката история. С обнародването на тази конституция се поставя началото на първата ислямска държава, първия мултирелигиозен световен ред.⁴¹

Мухаммед е постигнал всичко това с мъдрост и сила на убеждаване. Той не е имал властта да принуждава когото и

41 Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, Vol. II, стр. 348-357; Haykal, *The Life of Muhammad*, стр. 180-183.

да било. Той е знаел добре, че съюз, който не е напълно желан от членовете му, не може да издържи, както и владетел, който не е желан от народа си, никога няма да успее. Новото общество се основавало на *шура* (консултация между равни с оглед постигане на консенсус, както е описано в Коран 42:38), както и на редица принципи, които продължават да служат като норми на политическата активност през цялата мюсюлманска история. Тези принципи включват основно следните неща. Социалният ред е абсолютно необходим. „Ако трима от вас тръгнат на мисия, трябва да определите *халиф* (водач), първи заместник и втори заместник.“⁴² Това е старият месопотамски принцип, който разглежда социалния ред като необходимо условие на живота; групата без лидер е като овце без овчар.⁴³ *Уммата* е народ с кауза, мисия, която трябва да бъде в пространството и времето, и следователно трябва да бъде подредена. „Дори един несправедлив имам - казва Мухаммед - е по-добър от хаоса или липсата на ред, където всеки може да вземе закона в свои ръце. . . Естествено, нито един от двата случая не е благоприятен сам по себе си; и все пак несправедливото управление, което поддържа реда, изпълнява съществено благо за обществото.“ Най-доброто от всичко е управлението, което изпълнява едновременно изискванията за ред и справедливост. При такъв вид управление подчинението на управника е религиозно и гражданско задължение, стига това, което е заповядано, да не противоречи на Божия закон. Когато управлението се отклонява от Божия закон, то и послушанието не е необходимо.

Поради потенциалната злоупотреба с това състояние Мухаммед внимателно предупреждава за него. Никога

42 Предадено от Абдуллах ибн Амр ибн ел-Ас в сборника *ел-Муснед* на Ахмед ибн Ханбел (Cairo: Dar al Maarif, n.d.), Vol. 2, стр. 176 . Същият хадис се съобщава от Abu Dawud в *ел-Сунан*.

43 Thorkild Jacobsen, "Mesopotamia: The Good Life," в H. Frankfort (ed.), *Before Philosophy* (Baltimore: Penguin Books, 1964), стр. 217.

не бива да поставяме под съмнение законността на управленското действие, казва той, освен ако то не е очевидно *куфран беухан фихи бурхан* (отклонение от Божия закон, потвърдено с неоспорими доказателства за неговото възникване).⁴⁴ В рамките на тези ограничения всеки мюсюлманин или гражданин е пастир, отговорен за своето пастирство, владетеля - за своята държава, бащата - за своя дом, майката - за своите деца и домакинство, работникът - за интересите на своя работодател.⁴⁵ Освен това ориентиране на държавния кораб към целите, които Ислямът е предписал за него, от първостепенно задължение на лидерството е грижата за слабите, бедните и всички онези, които се нуждаят от помощ, за да изпълняват крайните и личните си цели. „Лидерите, които изпълняват тази функция“, обявява Мухаммед, „печелят за себе си гаранция срещу Огъня.“ И историята е показала, че онези общества, които не са се грижили за слабите сред тях, са били доведени до упадък. „Наистина,“ казва Пророкът, „Бог ще даде препитание, помощ и победа дотолкова, доколкото обществата показват своята загриженост за слабите . . . Който не проявява милост към малките сред нас и не уважава големите, не принадлежи към нас.“ Преди всичко социалният ред трябва да включва справедливост за всички. Откликването на вика на жертвите на несправедливостта - независимо дали мюсюлмани или немюсюлмани - е от първостепенно значение. „Нищо не може да попречи на този вик да бъде чул от Аллах.“ - потвърждава Пророкът.

Ръководството на социалния ред трябва да организира своята администрация, така че да увеличи максимално услугите си за хората и да сведе до минимум разходите си. За да се постигне тази цел, компетентността трябва да бъде критерий за наемане на работа. „Да се назначи който и да

44 Както съобщават ел-Бухари, Муслим и Ахмед ибн Ханбел.

45 Този хадис е предаден от Муслим.

е ръководител на която и да е обществена служба, колкото и малка да е тя, на каквато и да е друга основа - заявява Пророкът, - е акт на предателство към Аллах. Неговия Пратеник и уммата.” Управникът трябва да държи всеки отговорен за делата му, а равносметката за намеренията да остави на Аллах. Но ако започне да подозира хората или да ги подтиква да се подозират взаимно, корупцията ще се разпространи в тази държава и ще я доведе до разруха. Управникът трябва винаги да се стреми към помирение и единство. Когато възникне спор между две фракции, той трябва да ги доведе до справедливо решение; ако някой да се разбунтува срещу решението, цялата умма трябва да се противопостави на разбунтувалата се група и да я вразуми.⁴⁶ Справедливостта със сигурност е първият социален идеал на Исляма. Възмущението, което нейното нарушаване поражда в мюсюлманина, и ентузиазмът за нейната защита и поддържане не познават почти никакви граници в сърцето, отдадено на *теухид*. Въпреки това както всяка ценност, така и стремежът към справедливост също може да се превърне в потисничество. Ето защо не бива да пропускаме да смекчим този стремеж със състрадание и милост. Това осъзнаване, заедно с обичайната му чувствителност към нуждите на гладните, слабите и потиснатите, подтиква Мухаммед да заяви: „Когато е създал човечеството, Аллах е обещал на Себе Си, че винаги ще проявява милосърдие. „Милостта Ми е по-силна от гнева Ми“ - е казал Аллах.“ Що се отнася до собственото му управление, Мухаммед казва: „Аллах не ме изпрати да бъда придиращ и упрекваш, а да бъда възпитател и улесняващ живота на хората.“ Всички горепосочени факти от Сунната конкретизират ценностите, свързани с личната и вътрешната социална етика на Исляма. Това е постижение на меканския период. Външната

46 Коран 49:9.

социална етика на Исляма обаче започнала да се прилага едва след хиджрата в Медина и създаването на *уммата* като суверенна общност. Преди това събитие *уммата* е съществувала само като малка общност. Въпреки това тя е била подложена на такова преследване, че не е могла да упражнява прерогативите си като *умма*. Следователно първата грижа на Пророка след хиджра, след като вътрешният ред е бил установен и всеки е заел позицията си, е да се обърне към външния свят. Очевидно най-непосредственият външен проблем е бил войнствената враждебност на Мека, чието ръководство е решило да убие Мухаммед в навечерието на хиджра. В тази нощ, научавайки за техния план, Пророкът решил да отклони вниманието им, като сложи братовчед си Али в леглото си, покривайки го със собствената си зелена мантия. Мухаммед и Ебу Бакр се измъкнали в тъмнината на нощта. Меканците разбили вратата, дръпнали мантията с извадени мечове и открили Али вместо човека, когото искали.

По това време повечето мюсюлмани са напуснали Мека и се отправили към Медина. Те оставили след себе си своите роднини и имущество. Меканците прибегнали да тормозят останалите роднини и да конфискуват изоставеното имущество. Мюсюлманските преселници от Мека останали без препитание и трябвало да разчитат на гостоприемството на своите домакини. Естествено е било да мислят за начини, по който да отмъстят на меканците. Керваните от Мека минавали през Медина, пренасяйки стоки на север и на юг. Мюсюлманите се опитвали да вземат каквото могат и Мека се мобилизирала за война. Вследствие на това, мюсюлманите били въввлечени в първата си военна конфронтация със своите врагове. Триста мюсюлмани, водени от Пророка, се срещнали с меканската армия от над хиляда души при Бедр. И двете страни смятали, че срещата

ще бъде решаваща за бъдешето им. Докато меканците подготвяли за битка най-добрите си мъже, Пророкът вдигнал морала на последователите си до най-високото възможно ниво. Той се молел на Аллах на глас, казвайки, „О, Аллах, тук е Мека, дошла, за да отрече Твоя Пратеник и да унищожи Твоите раби. Ако те победят днес, Ти няма да бъдеш обожаван в тази земя. Дай ни Твоята помощ и победа. Само Ти си нашият Господар, нашата помощ и подкрепа.“ След това се обърнал към мюсюлманите и им казал, че Аллах ще отговори на молитвата му и ще им даде победа; и също така, че който от мюсюлманите бъде убит в предстоящата битка, ще спечели Рая и вечния живот.⁴⁷

Военната стратегия на Пророка е била поставена под въпрос от неговите последователи, след като той им заявил, че каузата е божествена, но стратегията за постигането ѝ е човешка. След като се консултирали помежду си, мюсюлманите решили да използват силите си по различен начин. Битката се разразила в следобеда, а загубите и от двете страни били големи.⁴⁸ Мюсюлманите победили. Всъщност, тази победа е следствие на чудотворно вливане на необичайна енергия, която накарала мюсюлманите да се сражават толкова храбро, че да победят враговете си въпреки числения им превес и оборудване. От друга страна, мюсюлманите били изтощени и не могли да продължат победата си, преследвайки меканците. Те се върнали в

47 Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, Vol. 2, стр. 457; Haykal, *The Life of Muhammad*, стр. 226–227.

48 Според историческите сведения убитите в тази битка сред немюсюлманите били не повече от 70 души, а убитите сред мюсюлманите били 14. Във всички битки, в които Пратеника и мюсюлманите били въввлечени в периода между 622–632 г., убитите и от двете страни са между 400 и 1000 души. За сравнение можем да споменем друг конфликт по това време. В Персийско-византийската война продължила от 602 до 628 година убитите са стотици хиляди. Само в една битка при персийската обсада на Йерусалим, според различни източници в града са убити от 62 до 90 000 души. (бел. ред.)

Медина, доволни от своята победа в битката, но не и във войната. Година по-късно меканците се завърнали за друга битка, който се състояла извън Медина, в подножието на планината Ухуд. Там мюсюлманите загубили битката, но нанесли тежки загуби на меканците, които не могли да продължат победата си и да завладеят Медина. Отчаяни, но и помъдрели от грешките си, меканците предприели още един последен опит срещу Мухаммед и неговото движение. Този път те мобилизирали практически цяла Арабия и пристигнали пред портите на Медина, за да унищожат ислямската държава, да изкоренят мюсюлманите и да приключат с тази беда веднъж завинаги. При такова значително числено превъзходство мюсюлманите не можели да се противопоставят в открита битка и за това решили да останат в града си.

Една от уязвимите страни на града трябвало бързо да бъде защитена, като се изкопае ров пред нея, откъдето битката получава своето име.⁴⁹ За щастие на мюсюлманите, те не трябвало да се бият. Над региона се разразила ужасна пясъчна буря. Тя не засегнала мюсюлманите, които се намирили в собствените си къщи и крепости; но тя засегнала враговете им, които били разположили палатки на широка арка на южния фланг на Медина, точно на пътя на бурята. Бурята изкоренила палатките им, разпръснала и убила повечето от конете им и унищожила запасите им. Онези, които могли, успели да избягат и кампанията се провалила.

Конституцията на ислямската държава (Договорът от Медина) разглежда евреите като автономна *умма* в рамките на държавата. Тя предоставя на равинския съд върховната власт да отсъжда и да решава всички еврейски въпроси. След поражението и разпръсването им от римляните, това е първият път, когато съществуването на еврейската

49 Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, Vol. 3, стр. 699ff; Haykal, *The Life of Muhammad*, стр. 299ff.

общност и законът на Тората са признати за легитимни от която и да е държава. Въпреки това верността на група от евреите към държавата се разколебава. Пророкът първо ги предупредил, след това изгонил някои от тях, а след това изгонил други и конфискувал имуществото им. В битката при рова те отново изиграли коварна роля; но тя била осуетена само от срива на врага в пясъчната буря. Този път Пророкът били принуден да накаже няколко от тях, а други да изпрати извън Медина. От тяхното изгнание в Хайбар те продължили да замислят заговори срещу държавата. За това след известно време се наложило изтласкването и прогонването на тези заговорнически групи от Арабския полуостров. Съдбата им в християнска Византия не е добра. Въпреки това, когато плодородният полумесец е завладян от мюсюлманите, статутът на Договора от Медина отново им е бил предложен, без да се вземат предвид миналите им отношения с мюсюлманите на Арабския полуостров.

Няколко месеца след битката при рова (хендек) по случай *хадж* (поклонение), Пророкът решава да извърши поклонение *умра* заедно със своите сподвижници. Той поканил всички арабски племена да се присъединят към него отчасти, за да отдаде почит на Кябе и традицията на Ибрахим (Авраам), и отчасти, за да опровергае твърдението на меканците, че мюсюлманите не уважават Мека и нейните обичаи. След като достигнали покрайнините на Мека, меканците излезли в защита на града си срещу това, което смятали за мюсюлманско нашествие. Пророкът преди това е обявил поклонническото намерение на пътуването, но меканците не се доверили на думите му. Те се опасявали, че щом влязат в града, мюсюлманите го завладеят. Затова меканците решили да не допуснат мюсюлманите в Мека и да не разрешат поклонението им. Това обстоятелство

изисквало някои преговори между двете страни, които довели до споразумение, известно като Договор от Худейбия.

Условията на договора са на пръв поглед унижителни за мюсюлманите. Първо, мюсюлманите не трябвало да извършват поклонение през тази година, но можели да се върнат за поклонение през следващата година, при условие че дойдат без оръжие и останат в Мека не повече от три дни. Второ, всеки Меканец, който поискал да се присъедини към мюсюлманите в Медина, трябвало да бъде върнат в Мека, а всеки мюсюлманин, който се върнел дезертирал в Мека, можел да остане там. Трето, арабите, които не са от Мека и желали да се съюзят с меканците, можели да го направят, а тези, които желали съюз с Мухаммед, можели да го направят също. Четвърто, никоя от страните не трябвало да напада другата в следващите десет години. Пророкът се съгласил на тези условия. Той сметнал, че, тъй като Ислямът е въпрос на лично убеждение и вяра, меканците, приели исляма, няма да изоставят вярата си ако бъдат принудени да продължат да живеят в Мека, а в същия момент присъствието в Медина на вероотстъпници би било безполезно и дори вредно.

Той също така съзнавал, че племената са автономни единици. Ако те пожелали да се присъединят към Мека, никой не можел да ги спре със сила; но възможността да ги убеди да се присъединят към редиците на Исляма можела да се окаже явно предимство. Що се отнася до десетте години мир, Пророкът ги приел за огромна печалба, защото мирът е точно това, което той желал и от което се нуждаел, за да може да предаде посланието на исляма в целия Арабски полуостров. Той също така се съгласил да отложи поклонението с една година, за да има мирно поклонение, на което да се съберат всички араби и да бъдат информирани

за посланието на Исляма от първа ръка. Следователно той бил съгласен да подпише договора. Не така смятали видните сподвижници, които считали целия договор за обида, достойна за яростен отговор. Мюсюлманите бяха на ръба на разделение и бунт. Освен това коварното минало на Мека не оставяло място за увереност на мюсюлманите. Меканците пресрещнали делегата на мюсюлманите Усман ибн Аффан и се разпространил слух, че са го убили. Ами ако те бяха атакували изненадващо мюсюлманите точно сега и бяха започнали битка, времето, мястото и условията, на която щяха да бъдат избрани от тях? Как може да им се вярва, че искат да сключат договор за мир?

Докато делегатите на двата лагера чакали, Пророкът събрал своите най-близки сподвижници под едно дърво и седнал да разговаря с тях. Той ги помолил да се доверят на Аллах, на Него и на мира. В същото време той поискал да са готови да се бият до последния човек, ако меканците ги предадат. Накрая Мухаммед потвърдил авторитета си като Пророк и им напомнил завета им да му се подчиняват във всичко, включително и с цената на живота им. Както във всички други кризисни моменти, Ебу Бакр първи подновил обета си и предупредил Умар ибн ел-Хаттаб да не нарушава своя обет, който той дал, когато приел Исляма.

Така и Умар подновил обета си за вяръност, а останалите сподвижници последвали примера му. След като възстановил единството в лагера си чрез този нов обет за вяръност, по-късно наречен *Бейату'р-Ридуан* или угодният (на Аллах) обет - Пророкът пристъпил към подписване на договора с Мека. Делегатите се завърнали благополучно в лагерите си и мюсюлманите започнали пътуването си обратно към Медина.

На път обратно за Медина била низпослана сура „ел-Фетх“, която започвала със следното знамение: „Ние ти

дарихме [о, Мухаммед] явна победа, за да опрости Аллах твоите предишни грехове, и следващите, и за да довърши Той Своята благодат към теб, и за да те насочи по правия път.“

Това Откровение разсеяло всякакво съмнение, останало в умовете на мюсюлманите относно стойността на Договора от Худейбия. Следващите години доказали правотата му.

За първи път Ислямът, неговият Пророк и неговата *умма* като суверенна държава вече не се разглеждали от меканците и техните съюзници като низши същества или бегълци от племето Курейш, а като равни с призната титла, легитимност, права и политическа единица, значима колкото Мека. Второ, договарят признава правото на достъп на мюсюлманите до Кябе, както и правото им да извършват поклонение и да се молят в свещената обител на Мека. Трето, мирът позволил на Мухаммед да изпрати свои пратеници до племената на Арабия, без да се страхуват за живота си. За две години след договора от Худейбия, мнозинството от племената на Арабския полуостров приели Исляма.

Когато Мухаммед призовал мюсюлманите да тръгнат към Мека след нарушаването от страна на Мека на договора от Худейбия, броят на събралите се на призива бил толкова голям, че Мека била победена без битка. Мирът, който Худейбия въвел, дал на Мухаммед увереност да изпрати свои делегати дори извън полуострова до Абисиния, Египет, Византия, Персия и до племената по периферията му. Без Худейбия завладяването на Мека нямало да се случи толкова скоро, нито пък щяло да бъде толкова безкръвно.

Като установява мир, Договорът от Худейбия позволява на мюсюлманите да представят Исляма, без да бъдат смятани за заплаха. Тъй като войната и враждебността са били изключени, конфликтът се превърнал в идеен,

представен на разума и съвестта, на всеки отделен човек като такъв. Бог Бог ли е или не? Ако Той е единственият Създател, не трябва ли да бъде единственият Господар и Съдия? Не трябва ли поклонението и обожанието, послушанието и служенето, лоялността и вярата да бъдат единствено на Него? Ако справедливостта, милостта и въздържанието са добродетели, не трябва ли да бъдат Божии заповеди и следователно да бъдат спазвани при всички обстоятелства? И ако литературното красноречие е най-благородната и най-голямата ценност, не е ли Коранът толкова възвишен, че трябва да е Откровение от Бога, свръхестествено произведение на божествения Автор? Тази проста логика на Исляма бързо убедила арабите в полуострова, както щяла да убеди и милионите, на които била представена по-късно. Редиците на *уммата* набъбвали с нови попълнения всеки ден и скоро Ислямът се превърнал в преобладаващ глас в по-голямата част от Арабия.

Ебу Башир, меканец, приел Исляма и избягал в Медина. Жителите на Мека поискали екстрадирането му в съответствие с условията на договора. Мухаммед повикал Ебу Башир и му казал: „Ние, мюсюлманите не мамим. Обещахме да върнем избягалите и затова трябва да те върнем в Мека. Бъди твърд, отиди и се върни. Аллах ще се погрижи за теб.“ Ебу Башир се предал на делегатите от Мека и си тръгнал. По пътя към Мека Ебу Башир се конфронтирал с пазача си, грабнал мечта му, убил го и избягал. Броят на приелите Исляма меканци продължавал да се увеличава. Тъй като, оставайки в Мека, те щели да изложат живота си на опасност, те избягали в пустинята и дебнели за движението на меканските кервани. Това прекъснало трафика до такава степен, че Мека, неспособна да ги спре, помолила Пратеника да промени условията на договора, така че меканците, които приемат исляма, да бъдат отговорност

на Мухаммед и че той ще ги контролира в съответствие с тези условия.

Било иронично, че условията на договора, които мюсюлманите намерили за унизителни и неприемливи, се оказала изгодни за мюсюлманите и вредни за Мека. Меканците изпратили Сухейл ибн Амр, делегата, който бил продиктувал това решение, да моли за неговата отмяна. На следващата година след сключването на договора от Худейбия, Мухаммед призовал мюсюлманите да извършат поклонение умра заедно с него.

Хиляди откликнали и се приготвили да тръгнат. Мухаммед ги научил как да се обличат за поклонението, как да изпълняват ритуала, какво да казват и правят.

Тяхното влизане в Мека с облеклото *ихрам*, състоящо се от две бели незащити парчета плат, изричането им на думите *Леббейке‘л-Лахумме леббейк*. (Отговарям на твоя зов, о, Аллах, ето ме) сигурно е всявало страхопочитание у всички араби, които ги виждали. То пораждало дълбоко уважение към тях и почит към новата им религия - Исляма. Меканците напуснали града си и се разположили на планината с изглед към Кябе. Докато мюсюлманите обикаляли Кябе, Мухаммед ги научил да изричат:

Аллаху Екбер, Аллаху Екбер, Аллаху Екбер
(Аллах е Най-велик, Аллах е Най-велик, Аллах е Най-велик)

Аллаху Екбер, Аллаху Екбер, Уе лилляхи‘л-хамд
(Аллах е Най-велик, Аллах е Най-велик, на Него принадлежи похвалата)

Аллаху Екберу Кебира, уе‘л-хамду лилляхи кесира
(Аллах е Най-Велик, наистина Най-Велик; на Аллах принадлежи цялата похвала)

Уе субхане‘л-лахи букратен уе есиля
(На Аллах принадлежи славата всяка сутрин и вечер)

Ля иляхе илле ‘л-лаху уахдех

(Няма друг Бог, освен само Аллах)

Садека уа ‘дех, уе е ‘аззе джундех

(Той изпълни обещанието си и укрепил войните си)

Уе хеземе ‘л-ахзабе уахдех

(И той сам победи (меканците и техните) съюзници)

Ля иляхе илле ‘л-лах уе ля на ‘буду илля иййах

(Няма друг Бог освен Аллах. Не служим на друг освен на Него)

Мухлисине леху ‘д-дин уе леу керихе ‘л-мушрикун

(Искрени сме в религията си към Него, дори това да не се харесва на съдружаващите)

Тази изповед на вярата е колкото откровена, толкова и страховита и завладяваща. Нейният предизвикателен тон вдъхнал страх в сърцето на врага без демонстрация на оръжие; и все пак тя подтиквала тези сърца да се съгласят с нея поради своята откровеност, твърдото решение да се покланят само на един Бог, увереността и оптимизма, че Той ще даде на Исляма окончателна победа. Също така самият ритуал на поклонение умра потвърждава високото уважение на мюсюлманите към Кябе, към Мека и нейната Ибрахимова (Аврамова традиция). Всичко това прави Исляма неустоим, поне за двама от най-големите пълководци на Мека, Халид ибн ел-Уалид и Амр ибн ел-Ас, които изоставили своите съмишленици, меканците и се втурнали пред тях, за да обявят приеждането на Исляма. Мухаммед ги приел с отворени обятия и ги поканил да се присъединят към тях.

Само няколко месеца след това поклонение, племе съюзник на Мека, нападнало племе съюзник на Медина. Мюсюлманите помолили меканците да изпълнят задължението си по договора от Худейбия, но Меканците отказали.

Мюсюлманите се мобилизирали и призовали за война. Десет хиляди или повече конници и още хиляди хора на камили и пеша зад тях застанали пред портите на Мека в рамките на няколко дни, готови да дадат живота си по заповед на Пророка. Притиснати, меканците се предали. Пророкът влязъл в града и отишъл направо към Кябе. Със собствените си ръце той повалил идолите, премахнал отломките от святото място, почиства Кябе и я посвещава на единствения Бог, Господар и Създател. Докато се трудел, той рецитирал:

„Дойде истината и погина лъжата. Несъмнено лъжата погива“⁵⁰ Водачите на меканците стояли настрана, гледали и треперели в страх за живота си. Тогава Пророкът ги призовал да излязат напред да чуят решението му. Те пристъпили и коленичили пред него. Пророкът казал: “Отивайте, вие сте свободни”, провъзгласявайки обща амнистия за тях и за всички меканци. Това великодушие на Мухаммед при неговия триумф разсеяло и последната съпротива в сърцата им. Първо лидерите, а след това и обикновените хора обявили приемането си на Исляма. Мека се превърнала в мюсюлмански град; нейното свещено пространство се превърнало в най-святото място на Исляма, а народът ѝ станали най-ревностните защитници.

И накрая, Сунната е конкретизация на значението, което ислямът придава на международния ред и отношения. Договорът от Медина признавал евреите за *умма* и им предоставял конституционна автономия да подреждат живота си така, както повелява Тората и както е интерпретирана от техните собствени съдилища и институции. Тази конституционна разпоредба не се е променила, когато някои евреи са извършили актове на предателство срещу държавата, защото Ислямът отхвърля всяка теория за виновност за

50 Коран 17:81.

чужди действия. Актовете на държавна измяна са действия на тези, които са ги извършили, а не на техните потомци. Същата конституционна разпоредба е приложена от Пророка към християните на Неджран. Те са изпратили делегация в Медина, за да получат уверение за собствения си статут и да се поинтересуват от Исляма. Християнската делегация била посрещната и почетена от Пророка и той им представил Исляма. Някои от тях приели Исляма и се присъединили към редиците на мюсюлманската *умма*. Тези, които не приели Исляма, били установени от Пророка като друга *умма* в рамките на държавата и под нейната конституция. Той изпратил делегатите обратно при техните хора в Яман, охранявани от опасностите на пътя от мюсюлмани и придружени от Ебу Убайда, когото назначил за представител на държавата сред тях.

Следователно държавата, според замисъла и изпълнението на пророка, е била мултирелигиозен ред, който обхваща мюсюлмани, евреи и християни под егидата на мира и законността. Този плурализъм не е бил въпрос на учтивост, а е бил конституционен; не е бил въпрос само на толериране на чужди обичаи в храненето, облеклото или музиката, а на целия корпус от закони, които регулират живота на немюсюлманската религиозна общност. Плурализмът на тази държава е бил плурализъм на закони - новост, нечувана никъде другаде в историята на човечеството.

Държавата в Медина е била микромодел на световния ред, какъвто трябва да бъде. Актът на включване на християните от Неджран към конституцията щял да бъде повторен от сподвижниците на Пратеника в полза на персите зороастрийци, а от техните наследници - в полза на индуистите, будистите и последователите на други религии.

След сключването на мира с Мека, Мухаммед изпратил делегации до владетелите в арабския полуостров, за да ги

покани да се присъединят към Исляма. Ако те не приели Исляма, след като изслушали представянето на делегатите, те били поканени да се присъединят към Pax Islamica, международен ред на мира, при който идеите се движат свободно, а хората са свободни да убеждават и да бъдат убеждавани в истината, запазвайки политическата си принадлежност, икономическите, социалните, културните и дори военните институции непокътнати. Пратеникът и сподвижниците му търсели възможност да представят Исляма на всички хора навсякъде, но уважавали техните лични решения да приемат Исляма или да го отхвърлят. Те не се е интересували от подчиняването им, нито от експлоатацията им по какъвто и да е начин. Те не са търсели своя собствен интерес, а техния като равнопоставени човешки същества, като божии създания, имащи право да им бъде предадено Откровението. Мисията на ислямската държава е била ограничена в това да предадат посланието от Аллах. Решението да приеме или отхвърли е изцяло на човека, точно както казва Аллах (Коран 18:29). Но никоя власт, институция или традиция не можела да попречи на хората да чуят и да обмислят божествения призив. Това би означавало да се приеме тяхната неспособност да преценяват сами, което, освен че е невярно и обидно, е и вид духовна тирания над тях.

Ето защо делегатите на Пророка били инструктирани да кажат на владетелите, че всеки от тях трябва да носи отговорност за духовното благополучие на своите поданици. Императорът на Византия, владетелят на Египет и негусът на Абисиния отговорили с добри думи. Императорът на Персия и водачите на буферните държави в Северна Арабия отхвърлили призива с презрение и предизвикателство. Владетелят на Зат ел-Етлах, васал на Византия, убил всичките петнадесет сподвижници на

Пророка, които били изпратени да представят Исляма на него и народа му. Управителят на Бусра, друг представител на Византия, убил мюсюлманския делегат, след като го чул да предава посланието си. Някои мюсюлмански историци съобщават, че самият император Ираклий е дал заповед на провинциалните управители да се мобилизират и да се включат във военните действия.⁵¹ Този отговор от Византия и нейните сателити накарало мюсюлманите да се опитат да сломят авторитета, който пречел на предаването на божественото послание. Възможностите на тези непокорни владетели били допълнително ограничени от техните неразумни действия. Мюсюлманските войски, които се събирали пред вратите им, им предлагали три възможности: да приемат Исляма; да приемат справедливия ред, в който те могат да съществуват като съставна *умма*, свободна да упражнява своята религия и да им бъдат гарантирани човешките и гражданските права; или война. Що се отнася до самите мюсюлмани, техният дух бил изобразен от Абдулах ибн Рауаха, сподвижник на Пратеника, командващ армията при Маан, югоизточно от Мъртво море. Преди да влезе в бой с врага, той казал на своите хора: „Братя! Това, от което някои хора се страхуват, че може да ни се случи, е точно причината, поради която сме дошли тук, а именно мъченичеството. Ние, мюсюлманите не се борим нито с числеността си, нито с оборудването си. Единствената ни сила е нашата вяра, която Аллах милостиво ни е дал. Изправете се на битка и вървете напред! Една от двете най-големи благословии ще бъде наша: или победа или мъченичество. И в двата случая ние сме победители.“ Подобен дух движил мюсюлманите, които се изправили срещу Персийската империя. Персийският главнокомандващ, облечен в блестящи и позлатени одежди, в които едва можел да се движи, попитал мюсюлманския

51 Haykal, *The Life of Muhammad*, стр. 338–389

командир, облечен в обичайното пустинно облекло: „Какво те води тук, за да се биеш с нас?“

Мюсюлманският командир отговорил: “За да могат хората да престанат да се прекланят пред други хора, а да се покланят единствено на Създателя на хората.” “За да могат хората да престанат да се покланят на хората и да се поклонят на Създателя на хората. За да изпълнят тази цел, нашите мъже са толкова нетърпеливи да умрат, колкото и вашите мъже са нетърпеливи да живеят.”

През десетата година от Хиджра (632 г.) Пророкът повел шествие от над 100 000 мюсюлмани от Медина към Мека, за да извърши хадж. Тези хиляди хора били дошли от всички краища на полуострова, за да придружат Пророка по време на неговото поклонение. Хиляди други се присъединили към него по пътя, а други отишли директно в Мека. Именно по време на това поклонение хадж Пророкът произнесъл проповедта, която щяла бъде последната му. В нея той обобщил посланието, на което той е Божествен представител.

Пратеникът възседнал камилата си и с *Раби‘а ибн Умеййе* до себе си на друга камила, за да повтаря думите му, така че всички да чуят, той, Пророкът казал:

О, хора, слушайте добре думите ми, защото не знам дали ще ви срещна отново на това място след тази година. Животът и притежанията ви, докато не срещнете вашия Господ, трябва да бъдат неприкосновени като този ваш ден и този ваш месец, на това място... Вие наистина ще срещнете своя Господ и Той ще отсъди за вашите дела. Който държи нещо, което не му принадлежи, трябва да го върне на законния му собственик. ... Всички лихви са премахнати; и всички дължими лихви ще бъдат отменени; само главницата от капитала ви е ваша. Няма да причинявате, нито ще търпите несправедливост или злина ... Аллах е заповядал всички лихви, дължими на Аббас ибн Абдулмутталиб и неговия род

[на който, Мухаммед е бил наследник] в предислямските дни, да бъдат отменени. ... О, хора, Сатаната е загубил надежда да бъде почитан някога във вашата земя. Но може да има послушание към него в по-малките неща. О, мъже, на вас принадлежи правото по отношение на вашите жени и на жените ви - право по отношение на вас, плюс доброта. ... Отнасяйте се добре към тях и с уважение, защото те са ваши спътници и помощници. ... Оставям ви Книгата и Сунната на Неговия Пророк. Ако ги следвате, никога няма да се заблудите.⁵²

Осемдесет и един дни след като произнесъл тази проповед, Пророкът умрял. Той е бил болен в продължение на десет дни и е страдал от силна треска. Преди погребението му неговите сподвижници се събрали, за да обмислят съдбата си след смъртта му. Смъртта му била ужасен шок, който накарал някои от тях да загубят здравия си разум. В скръбта си те били склонни да приемат думите на Умар, че Мухаммед не е умрял и че той продължава да живее. По-късно Ебу Бекр, дошъл и помолил Умар да се успокои и да замълчи.

Ебу Бакр се обърнал към събралите се мюсюлмани: „О, хора, ако сте се прекланяли пред Мухаммад, то знайте, че Мухаммед е мъртъв, мъртъв, мъртъв. Но ако сте се покланяли на Аллах, знайте, че Той е вечен и никога не умира. Бог е казал в Своята Свещена книга: „Мухаммед е само Пратеник, преди когото отминаха пратениците. Нима ако бе умрял или бе убит, щяхте да се отвърнете?“ (Коран 3:144). Това е бил последният път, в който мюсюлманите чуват опит за приписване на свръхестествени качества на Мухаммед.

Преди това събитие, при смъртта на сина му Ибрахим, роден от египетската му съпруга Мерием, Мухаммед е бил поразен от непреодолима скръб.

52 Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, Vol. 4, стр. 1022ff.; Haykal, *The Life of Muhammad*, стр. 486-488.

Смъртта на сина му съвпаднала със слънчево затъмнение, което се наблюдавало в Медина. Това накарало някои от жителите на Медина да изтълкуват природното явление като специален знак. Чувайки това Пратеника казал: „Слънцето и луната са две от знаменията на Аллах. Те нито изгряват, нито залязват за някого; нито пък биват затъмнени заради нечия смърт. Нищо не е от полза за човека, освен делата му.“

Без съмнение, Коранът е красив, наистина, най-красивата литературна композиция, която арабският език някога е познавал. Той означава самото божествено присъствие и повелява най-голяма почит. Доказателството, че Коранът е словото на Аллах, се пада на самия Коран. Под диктовката на Кораничното откровение Мухаммед, заявил, че Коранът е толкова красив, че е неповторим; толкова неповторим, че е чудотворен. Следователно той не е дело на хора, а на Аллах. Този характер на Корана се нарича негов *иджаз*.

Сунната като конкретизация на визията или материализация на идеала превръща теорията в реалност. В нея ценностите на Исляма получават форма и стават живи. Те пулсирани с вълнуваща сила. Сунната осигурила липсващата връзка между мисленето и действието, между идейното възприемане и действието, между мисълта, живота и историята.

Исмаил ал-Фаруки (починал 1986 г.) е палестинско-американски философ, визионер и авторитет в областта на сравнителното изучаване на религиите. Голям съвременен изследовател на Исляма, неговата научна дейност обхваща целия спектър на ислямските изследвания, като се занимавал с изучаването на религията, ислямската мисъл, подходите към познанието, историята, културата, образованието, междурелигиозния диалог, естетиката, етиката, политиката, икономиката и науката. Без съмнение той е един от великите мюсюлмански учени на XX век.

Лоис Ламия ал-Фаруки (Лоис Ибсен) (починала 1986 г.), съпруга на Исмаил Р. ал-Фаруки, е специалист по ислямско изкуство и музика. Тя е преподавала в университетите в Бътлър, Пенсилвания, Виланова и Университета Темпъл (САЩ).